

Archeo-rapport 632

Eindverslag: Het archeologisch onderzoek in de poortvleugel van het kasteel van Heers

Wouter Yperman

Vanessa Vander Ginst

Tienen, 2026

Studiebureau Archeologie bv

Archeo-rapport 632

Eindverslag: Het archeologisch onderzoek in de poortvleugel van het kasteel van Heers

**Wouter Yperman
Vanessa Vander Ginst**

Tienen, 2026
Studiebureau Archeologie bv

Colofon

Archeo-rapport 632

Eindverslag: Het archeologisch onderzoek in de poortvleugel van het kasteel van Heers

Projectleiding:	Annelies De Raymaker & Vanessa Vander Ginst
Leidinggevend archeoloog:	Wouter Yperman
Auteurs:	Wouter Yperman Vanessa Vander Ginst
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bv (tenzij anders vermeld)
Onderliggende kaartlagen:	Nationaal Geografisch instituut (NGI) of Informatie Vlaanderen ('AGIV') (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bv mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2026/12.825/84

Studiebureau Archeologie bv
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85

©2026, Studiebureau Archeologie bv

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Beschrijving van de uitgevoerde werken	p. 3
1.1 Administratieve gegevens	p. 3
1.2 Archeologische en historische voorkennis	p. 5
1.2.1 Archeologische voorkennis	p. 5
1.2.2 Historische voorkennis	p. 5
1.3 Onderzoeksopdracht	p. 5
1.4 Onderzoeksmethode en -strategie	p. 6
1.4.1 Vooropgestelde werkwijze	p. 6
1.4.2 Contextgebonden bepalingen	p. 7
1.4.3 Praktische uitvoering	p. 8
1.4.4 Betrokken actoren	p. 8
Hoofdstuk 2 Assessmentrapport	p. 10
Hoofdstuk 3 Interpretatie van de archeologische site	p. 12
3.1 Beschrijving van het kader van de archeologische site	p. 12
3.1.1 Landschappelijke ligging	p. 12
3.1.2 Historisch kader	p. 16
3.1.3 Archeologisch kader	p. 22
3.2 Stratigrafische opbouw	p. 24
3.2.1 Bodemgenese	p. 24
3.2.2 Bodembewaring	p. 26
3.2.3 Bodembewaring en de bewaring van de archeologische site / artefacten	p. 26
3.2.4 Referentiebodems op gekende archeologische sites in omgeving	p. 26
3.3 Beschrijving van de archeologische site	p. 27
3.4 Vondsten	p. 42
3.5 Resultaten natuurwetenschappelijk onderzoek	p. 46
3.6 Datering en interpretatie archeologische site	p. 46
3.6.1 Relatieve datering aan de hand van sporen en vondsten	p. 46
3.6.2 Absolute datering aan de hand van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken	p. 47
3.6.3 Absolute datering aan de hand van historische bronnen	p. 47
3.7 Interpretatie van de archeologische site	p. 49
3.7.1 Landschap	p. 49
3.7.2 Nederzetting	p. 49
3.7.3 Belang en betekenis van de archeologische site	p. 49
3.8 Beantwoording onderzoeksvragen	p. 49
3.9 Samenvatting	p. 51
Bibliografie	p. 53
Bijlage	p. 55
Bijlage 1: Sporen	p. 57

Bijlage 2: Vondsten	p. 59
Bijlage 3: Foto's	p. 61
Bijlage 4: Bodemprofielen	p. 67

Hoofdstuk 1 Beschrijving van de uitgevoerde werken

1.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	2026D83
Oppervlakte onderzoeksgebied:	ca. 325 m2.
Erkend archeoloog:	Wouter Yperman (OE/ERK/Archeoloog/2015/00056) Studiebureau Archeologie bv (OE/ERK/Archeoloog/2015/00002)
Locatie:	Heers, Kasteel-kelder poort (fig. 1.1 en 1.2) Bounding box: punt 1: x=215901, y=161083 punt 2: x=215929, y=161103 Gemeente Heers, Afdeling 1, sectie: A, Percelen 274A, 276H en 273C (fig. 1.3)
Periode uitvoering:	7 werkdagen tussen 2/04/2026 en 27/05/2026 (veldwerk)
Relevante termen¹:	Opgraving, Kasteel, (Zand)leemstreek, Abp (droge leembodem zonder profielontwikkeling)
Bebouwde/verstoorde zones:	Het bestaande kasteel

¹ Thesaurus: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus>

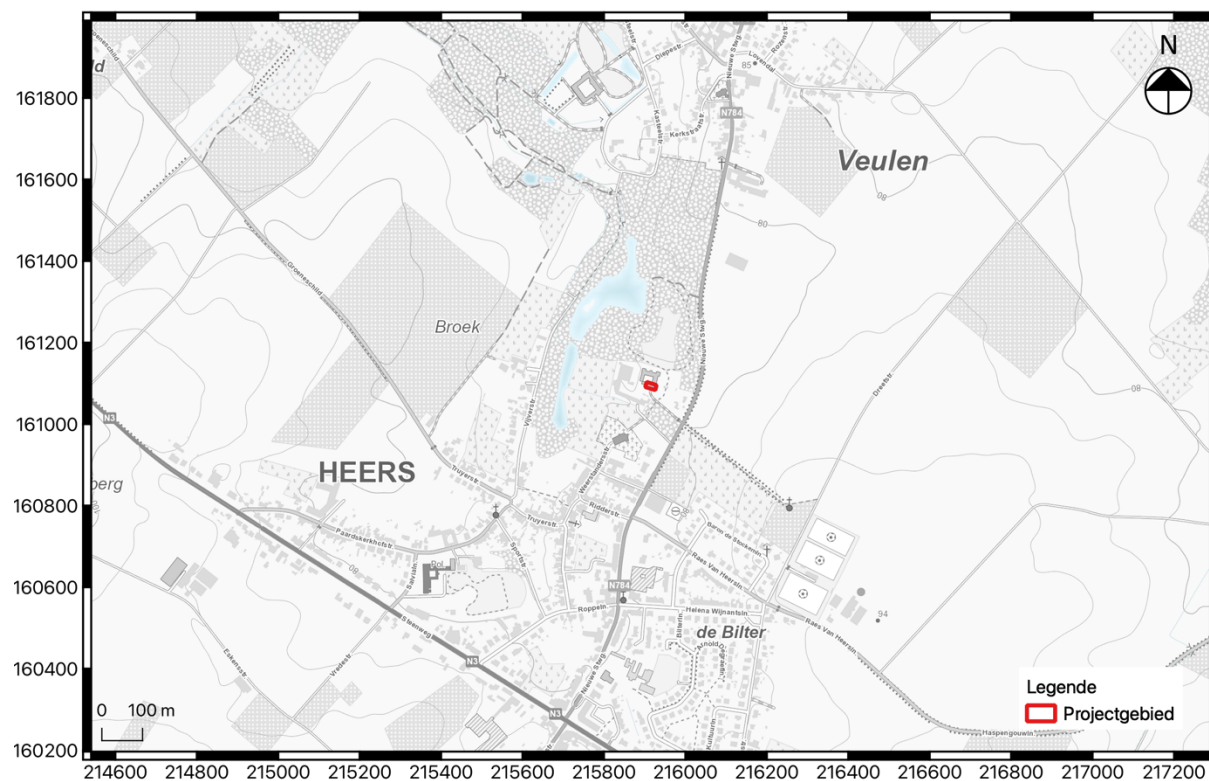

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied.

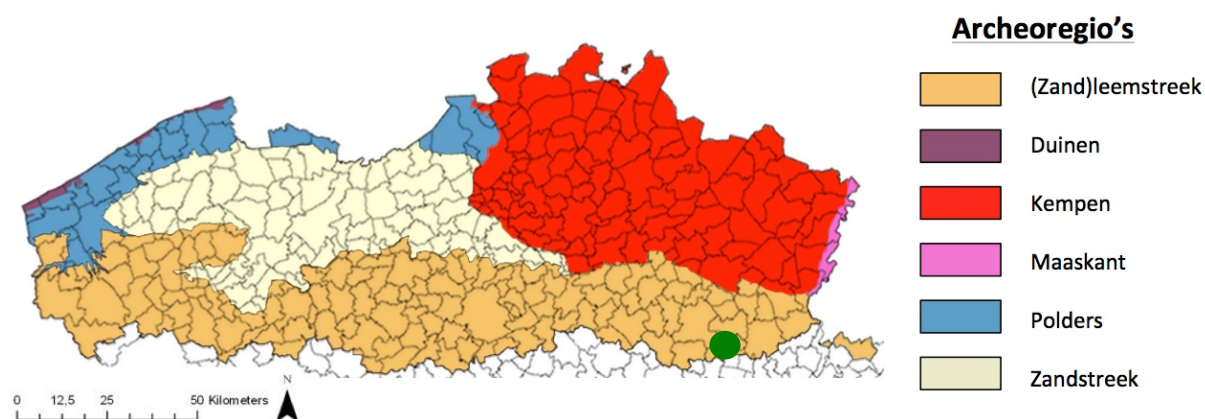

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's.²

² <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadastrplan met situering van het projectgebied.

1.2 Archeologische en historische voorkennis

1.2.1 Archeologische voorkennis

In 2024 werd reeds een archeologisch onderzoek uitgevoerd (2024K159³) in functie van de funderingen van het kasteel. Hierbij werd er aan de zuidelijke hoek van het poortgebouw ook een put gegraven. Hieruit bleek dat er naast de funderingen ook meerdere afvoergoten aanwezig waren die slechts voor een deel konden gelinkt worden aan de bestaande afvoer van water (regenwater & afvalwater uit de keuken). Uit onderzoek van de fundering bleek dat de huidige buitenmuur ondiep gefundeerd is en mogelijk slechts een façade betreft.

1.2.2 Historische voorkennis

De eerste vermelding van het kasteel is in 1328 te dateren, maar mogelijk was er in 1034 al een residentie aanwezig. Het huidige kasteel zou dateren van de heropbouw na 1477. Op basis van de stijl van het gebouw zou het kasteel op het eind van de 15de-begin 16de eeuw te dateren zijn⁴.

1.3 Onderzoeksoopdracht

³ <https://id.erfgoed.net/archeologie/eindverslagen/3253>

⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/32027>

Een archeologische opgraving heeft als doel de informatie uit het bodemarchief in de vorm van een archeologisch ensemble te behouden en te ontsluiten door archeologische sites, sporen en artefacten vrij te leggen en te onderzoeken⁵. De vraagstelling van het onderzoek zal gericht zijn op de verschillende occupatiefasen van de locatie, voornamelijk een fasering van de aangetroffen bebouwing en eventuele voorgaande bewoning. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering, spreiding en ruimtelijke samenhang en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Behoren de aangetroffen muren en structuren tot de bebouwing die zichtbaar is op het historisch kaartmateriaal of zijn er ook stratigrafisch oudere bouwfases met muurresten aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering hiervan?
- In welke mate komen de opgravingsresultaten overeen met de gegevens uit historische kaarten en archiefbronnen?
- Zijn er aanwijzingen voor specifieke activiteiten op deze locatie? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Hoe werd het terrein bouwrijp gemaakt? Hoe zag het oorspronkelijk reliëf eruit?
- Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten? Wat is de conserveringsgraad en de vondstdichtheid?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de opeenvolgende bewoners/gebruikers?
- Wat kan er op basis van het organische en anorganische vondstmateriaal gezegd worden over de datering van de site, de functie ervan?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis van het kasteel van Heers?

Tijdens het onderzoek dient voldoende informatie gegenereerd te worden om alle onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Alle vondsten en artefacten worden in die mate verpakt en geconserveerd om een dergelijke bewaring te garanderen.

1.4 Onderzoeksmethode en -strategie

1.4.1 Vooropgestelde werkwijze

Voor de aanvang van de graafwerken worden alle bestaande keldervloeren volledig vrijgelegd, opgeschoond en met behulp van fotogrammetrie geregistreerd en ingemeten.

De vlakdekkende opgraving wordt geadviseerd voor de zones waar er in functie van de geplande werken van deze archeologienota zal gewerkt worden. Op dit moment is er niet geweten of er meerdere vloerniveaus aanwezig zijn in de kelder. De dieptes van de aanlegvlakken zijn ter plaatse door de veldwerkleider/erkend archeoloog te bepalen.

De maximale diepte van het aanlegvlak ligt op 50cm onder de huidige kledervloer, op de maximale diepte van de geplande werken. Indien de moederbodem minder diep zou worden aangetroffen, bevindt het archeologische vlak zich op de moederbodem.

⁵ Code van Goede Praktijk 2.0; hoofdstukken 15 en 16.

De noordelijke keldermuur wordt onderschoeid. Hierbij wordt in verspringende moten van ca. 1m breed de muur ondermetseld. De putten hiervoor dienen zo beperkt mogelijk gehouden te worden in omvang.

Doorgaans situeert een eerste vlak zich op het afbraakniveau van oudere muren/funderingen of op een eerste vloerniveau.

Aangetroffen muren en structuren kunnen na registratie en een degelijk bouwhistorische studie worden verwijderd. Indien behoud niet mogelijk is, dient de verwijdering van deze betrokken muren en structuren begeleid te worden door een archeoloog.

De archeologische opgraving wordt enkel uitgevoerd in omstandigheden die toelaten om de handelingen uit de Code van Goede Praktijk uit te voeren op de wijze zoals ze daarin beschreven zijn en die bovendien geen schade veroorzaken aan archeologische sporen of vondsten.

Indien de veldwerkleider van mening is dat er mogelijk nog archeologische resten aanwezig zijn die niet kunnen worden onderzocht, worden deze afgedekt met geotextiel en gestabiliseerd zand, volgens het inzicht van de erkend archeoloog en praktisch in samenspraak met de aannemer.

Om een goed overzicht van eventuele archeologische sporen te verkrijgen, worden de werkputten even groot als de bestaande kamers aangelegd. Er wordt rekening gehouden met de bestaande funderingen en muren die qua locatie en afmetingen niet zullen gewijzigd worden, met uitzondering van eventueel te verwijderen tussenmuren. Indien blijkt dat bestaande (binnen)muren minder diep gefundeerd zouden zijn dan de uit te graven diepte, dient dit bekeken te worden met de stabiliteitsingenieur van de geplande werken en kan mogelijk een grondbuffer tegen deze muren (maximum 50 cm) gelaten worden. Wel dient er per muur minstens één testputje gegraven te worden om de funderingswijze en diepte te onderzoeken.

Het staat de erkende archeoloog vrij om te bepalen of de opgraving zal gebeuren in één of meerdere opgravingsputten. De omvang van iedere put/ieder vlak is dusdanig dat er een goed ruimtelijk inzicht is en dat alle plannen naadloos aansluiten tot één overzichtelijk plan van het hele terrein. De omvang laat ook toe om een overzicht van de sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren te bekomen, zonder deze te lang aan degradatie bloot te stellen. Wanneer structuren gedeeltelijk buiten het vlak van de aangelegde werkput liggen, dient de werkput uitgebreid te worden om de structuren in één geheel te kunnen onderzoeken.

1.4.2 Contextgebonden bepalingen

Natte of gesloten contexten

Aangezien er nog geen uitgebreid veldwerk werd uitgevoerd op het projectgebied bestaat er de mogelijkheid dat er contexten worden aangetroffen die een specifieke opgravingsmethode vereisen. Bij het aantreffen van waterputten, beerputten, silo's en/of diepe afvalputten wordt bijzondere aandacht besteed aan de monsternamen voor natuurwetenschappelijk en dateringsonderzoek. Bij het eventueel couperen van waterputten wordt er zorg voor gedragen dat de volledige waterput met insteekkuil wordt gecoupeerd, rekening houdend met de veiligheid van het personeel en de beperkingen van het te behouden gebouw.

Bij alle grote coupes wordt naast het spoor zelf ook de opgravingskuil (de gemaakte kuil tijdens het onderzoek) ingemeten. Deze informatie wordt bezorgd aan de initiatiefnemer. Op deze manier worden eventuele stabiliteitsproblemen vermeden tijdens of na de bouwwerkzaamheden.

Bij dergelijke diepe sporen wordt echter wel te allen tijde rekening gehouden te worden met de stabiliteit van de omliggende structuren en gebouwen. Het al dan niet opgraven ervan dient alleszins te worden bekeken met aannemer en/of stabiliteitsingenieur ter plekke. Indien de sporen niet volledig kunnen worden opgegraven, gelden de bepalingen van behoud in situ (zie 2.4).

Overige contexten

Bij het aantreffen van contexten die niet zijn opgenomen in dit programma van maatregelen kan gekeken worden naar de code van goede praktijk. Alle handelingen worden uitgevoerd conform de CGP 4.0.

1.4.3 Praktische uitvoering

In het oorspronkelijke PVM ging enkel de vloer van de oostelijke kelder eruit, dat bleek niet het geval te zijn. Alle vloeren werden verwijderd. Verder werden de recente tussenmuren verwijderd in de westelijke kelder en verdween ook de muur van de trap in de oostelijke kelder.

Oorspronkelijk was het de bedoeling om voorafgaande de werken de vloer te registreren. Omdat de werken echter al begonnen waren, voordat de archeologen waren verwittigd, werd de registratie van de vloer gedaan na het onderschoeien van de noordelijke keldermuren.

Tijdens de werkzaamheden bleek dat er omwille van de krappe ruimte, niet altijd gewerkt kon worden conform de Code Goede Praktijk. Zo was het onmogelijk om metingen uit te voeren in dit deel van de kelder en werd overgeschakeld op lokale fotogrammetrie.

1.4.4 Betrokken actoren

Actoren	Naam
Erkend archeoloog	Wouter Yperman OE/ERK/Archeoloog/2015/00056
	Studiebureau Archeologie bv OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Veldwerkleider	Wouter Yperman OE/ERK/Archeoloog/2015/00056
Assistent-archeoloog	Vanessa Vander Ginst OE/ERK/Archeoloog/2015/00030

Hoofdstuk 2 Assessmentrapport

Vanwege de aard van het onderzoek (begeleiden onderschoeiing funderingen in kleine putjes) in een kelder met weinig ruimte waarbij de diepte van de totale afgraving beperkt was, is de diepte van het archeologisch onderzoek dan ook beperkt waarbij behoud in situ het uitgangspunt is. Desondanks werden een aantal archeologische vaststellingen gedaan waarbij bijkomende informatie werd verkregen in het kader van de geschiedenis van het kasteel van Heers.

Omwille van de beperkte omvang van het onderzoek en het beperkt aantal vondsten, allen uit één spoor, zullen alle sporen en vondsten besproken worden. Omwille van het ontbreken van stalen, wegens het afwezig zijn van relevante contexten, is er geen verder natuurwetenschappelijk onderzoek voorzien. Hierdoor zijn bepaalde onderzoeksvragen niet relevant of beantwoordbaar.

Hoofdstuk 3 Interpretatie van de archeologische site

3.1 Beschrijving van het kader van de archeologische site

3.1.1 Landschappelijke ligging

Het projectgebied situeert zich langs de Nieuwe Steenweg in Heers (prov. Limburg) en behoort tot de archeoregio van de (zand)leemstreek. Volgens de traditionele landschappenkaart behoort het terrein tot het boomgaardgebied van Tongeren-Borgloon, wat deel uitmaakt van Droog Haspengouw. Deze regio wordt gekenmerkt door een breedgolvend leemplateau dat ondiep is versneden.⁶ Het projectgebied is gelegen op de heuvelflank grenzend aan de vallei van de Beek. Deze rivier stroomt op ca. 250 m ten westen van het vergunningsgebied. De aftakking van de Kasteelvijvergracht is nog dichtër gelegen (Fig. 3.1). Het terrein watert dan ook in westelijke richting af via deze twee rivieren.

De **bodemkaart** toont voor het projectgebied een OT-bodem (Fig. 3.1). Dit betreft sterk vergraven gronden waardoor het natuurlijk bodemprofiel door mens verstoord is. In het geval van de kasteelsite kan dit een gevolg zijn van bewuste ingrepen van de mens in het verleden om het landschap naar hun hand te zetten. Dit kan o.a. voor het projectgebied bestaan uit het aanpassen van het reliëf. Om een idee te hebben van mogelijk bodemopbouw kan gekeken worden naar de gekarteerde percelen in de omgeving.

De gekarteerde bodemtypes binnen het projectgebied/in de omgeving zijn o.a.:

- OT: Sterk vergraven gronden
- OB: Bebouwde zones
- M: Mergelbodem
- Ahp: Natte leembodem zonder profiel
- Abp: Droge leembodem zonder profiel
- Abp(c): Droge leembodem zonder profiel met een bedolven textuur B horizont
- Aba: Droge leembodem met textuur B horizont

In de omgeving van de beek zijn (zeer)natte leembodems aanwezig zonder profielontwikkeling. Hierin kunnen alluviale afzettingen van de waterloop verwacht worden. Lager op de helling komen (geërodeerde) leembodems voor die bedolven zijn geraakt met colluvium en hierdoor ook geen profielontwikkeling hebben, maar soms nog wel een textuur B horizont hebben onder dit colluvium. Hoger op de helling en op de heuveltoppen komen droge leembodems met textuur B horizont voor.

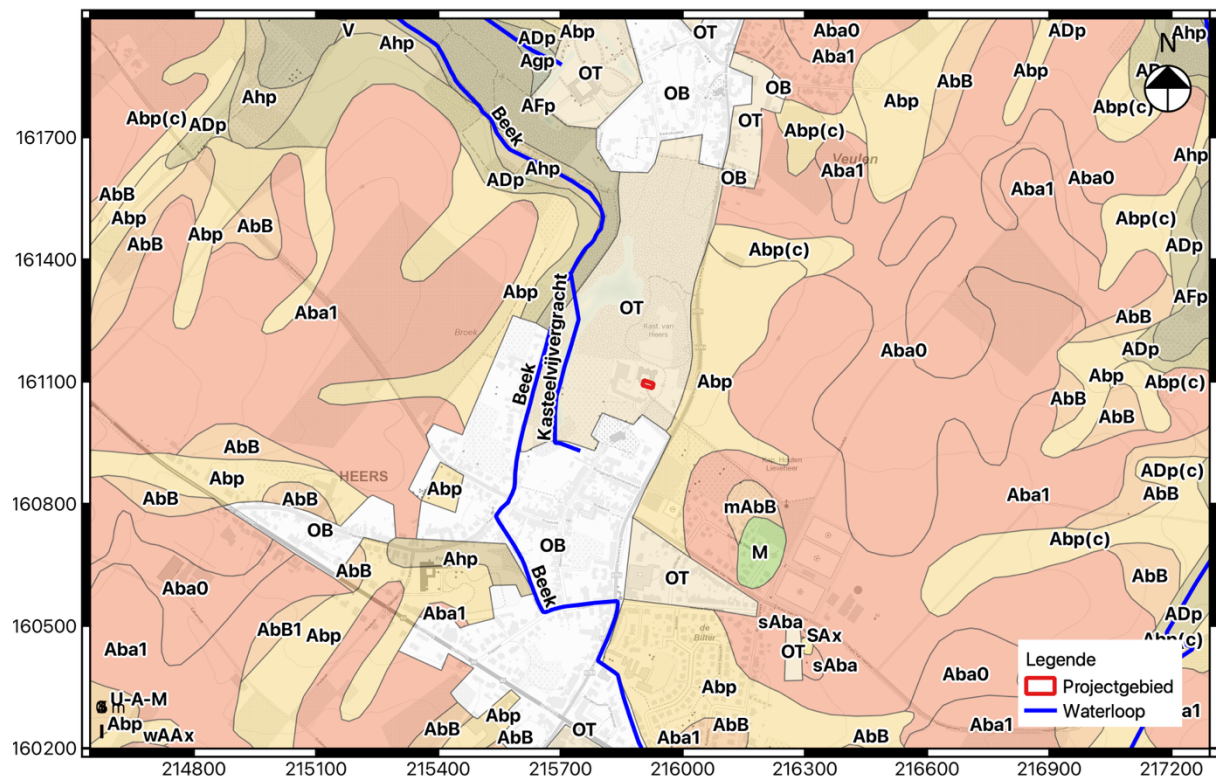
Het voorkomen van een textuur B horizont, in het Frans “Terre à Briques”, in combinatie met een OT bodem, kan wijzen op omvangrijke ontginningen van deze klei-houdende textuur B-horizont. Hiermee kunnen namelijk bakstenen gemaakt worden.

De **quartaargeologische kaart** (Fig. 3.2) toont dat de quartaire afzettingen binnen het projectgebied bestaan uit een pakket Brabant-leem op Haspengouw-leem. Dit plaatst het projectgebied ook duidelijk buiten de alluviale vlakte van de Beek (Fig. 3.2). Dit in combinatie met de bodemkaart maakt het zeer aannemelijk dat de OT voor minstens een deel het gevolg is van omvangrijke ontginning van de klei houdende textuur B-horizont.

⁶ Antrop e.a. 2002. 50.

Het **tertiaire substraat** (Fig. 3.3) zou volgens de quataire diktekaart op ongeveer 2-3m diepte te situeren zijn en betreft de formatie van Heers (Fig. 3.3/Hs) wat bovenaan bestaat uit Mergel. Een zacht gesteente dat uiterst geschikt is voor beeldhouwwerken en binnen-architectuur. Op de bodemkaart is er een plek waar deze dagzoomt ((Fig. 3.1/M) en in het kasteel komt deze steensoort voor in sommige delen van de fundering en enkele omvangrijke tongewelven in de kelder. In de nabijheid is er een afzetting van de formatie van Maastricht waarin o.a. silexbanken in voorkomen. De aangetroffen silex in het kasteel kan hier vandaan zijn gekomen. De tertiaire kaart in combinatie met de bodemkaart maakt dat er in de omgeving van het projectgebied zowel klei (textuur B horizont), mergel (Formatie van Heers) als silex (Formatie van Maastricht) kan ontgonnen geweest zijn. Alle drie grondstoffen komen voor in het kasteel.

Het **digitaal hoogtemodel (DHM)** (Fig. 3.4) toont dat het projectgebied is gelegen op een helling en dat het kasteel hoger gelegen is dan de omgeving en dat hiervoor het terrein lokaal werd opgehoogd. Uit de terreinprofielen (Fig. 3.5 & Fig. 3.6) is op te maken dat het binnenplein van het kasteel duidelijk boven de omgeving uitkomt op bijna 80m TAW.

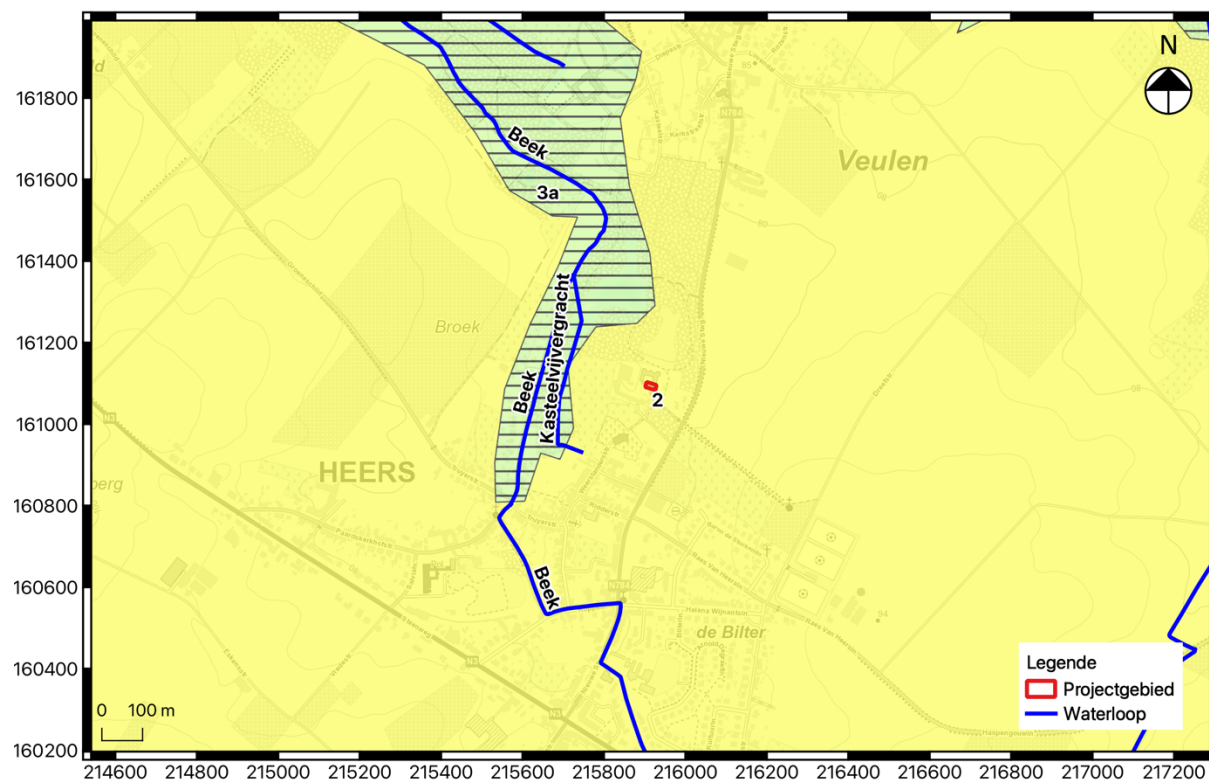

Fig. 3.2: Quartaairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

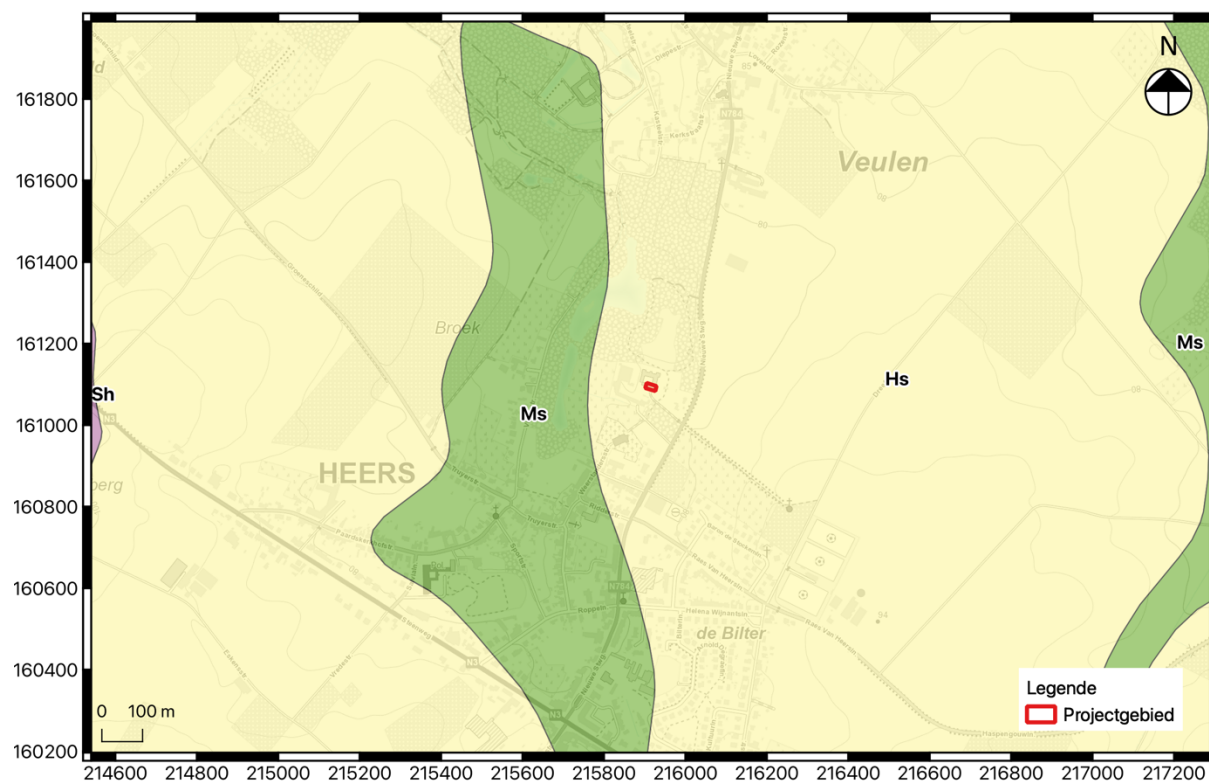

Fig. 3.3: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

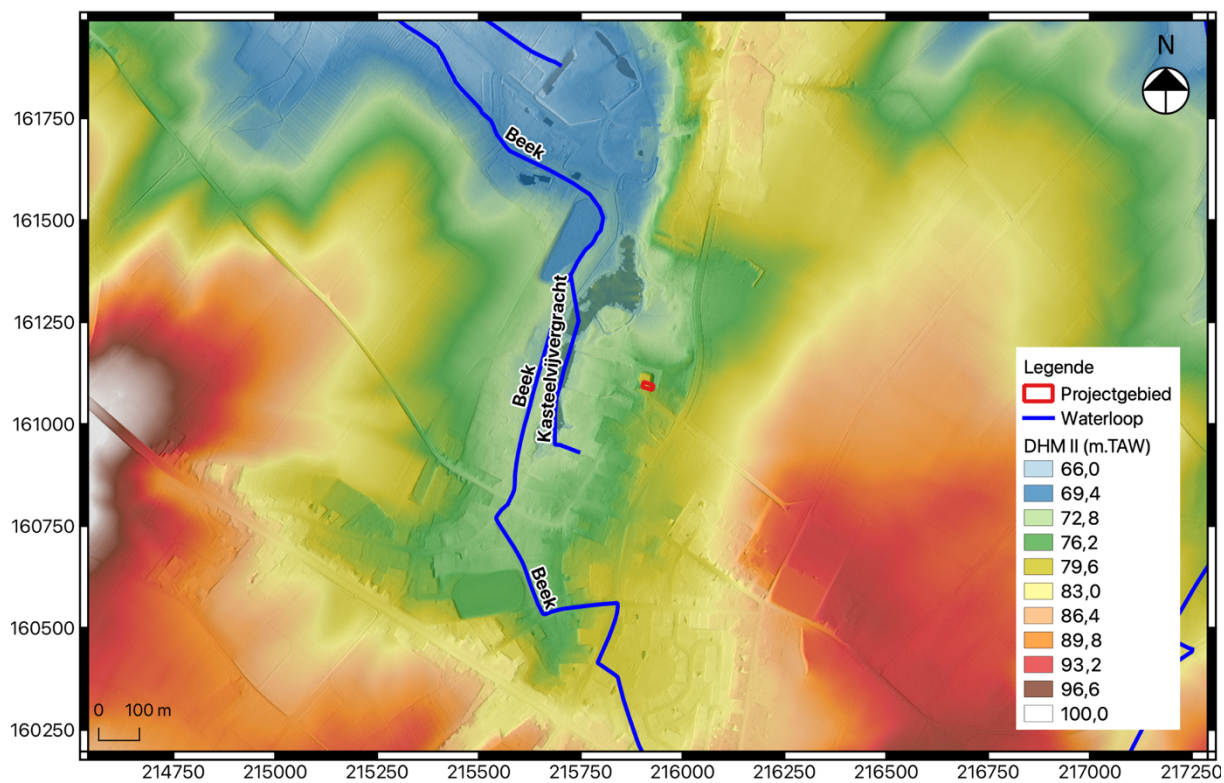

Fig. 3.4: Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied.

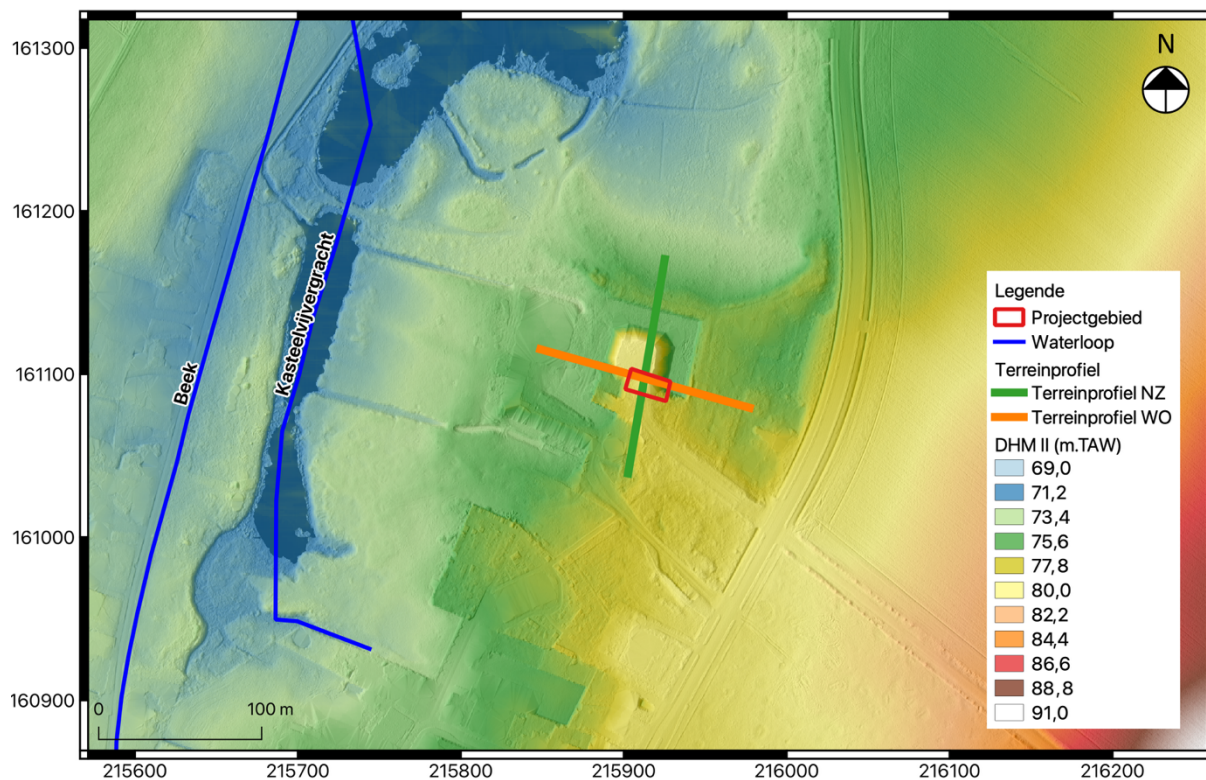

Fig. 3.5: Detail van het DHM met aanduiding van de terreinprofielen en het projectgebied.

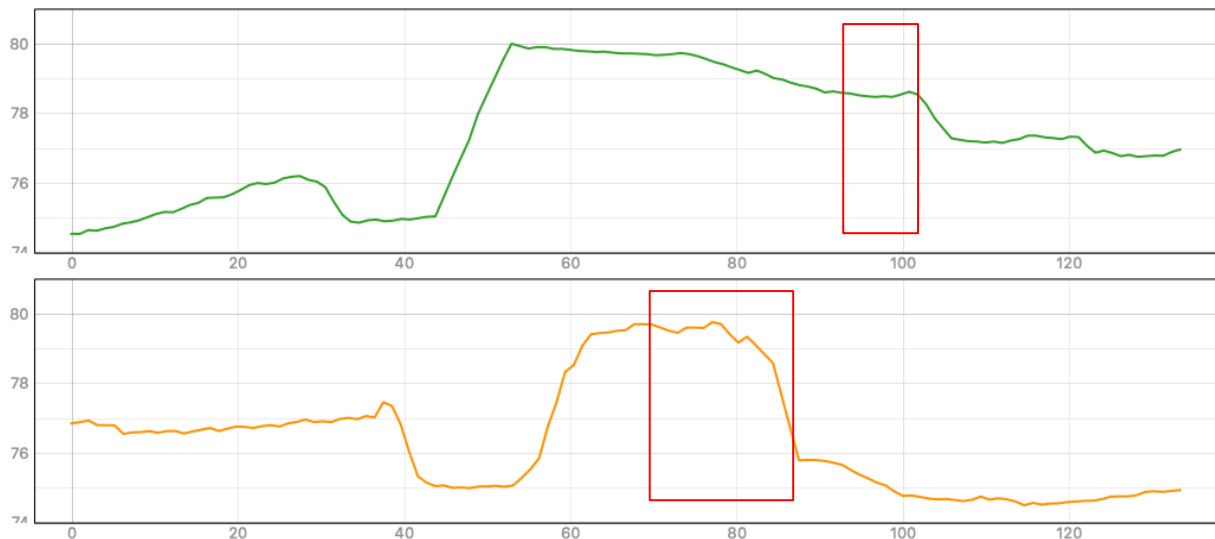

Fig. 3.6: Terreinprofielen (boven N-Z, onder W-O) met aanduiding van het projectgebied.

3.1.2 Historisch kader

3.1.2.1 Historische bronnen

Het kasteel wordt voor de eerste keer vermeld in 1328 wanneer het wordt verwoest in het conflict tussen prins-bisschop Adolphe de La Marck en de ambachten. Waarschijnlijk zal er echter reeds in 1034 een residentie hebben bestaan van de eerste vermelde heer van Heers, Cuno van Hairs.

De heerlijkheid Heers komt in 1362 in het bezit van de familie de Riviere. De Bourgondische troepen trekken in 1467 (na de nederlaag van de Luikse milities in Brustem) op naar Heers en plunderen het kasteel en streken het in brand. Raes de Riviere is één van de Luikse leiders van de opstand tegen de Bourgondiërs en wordt dan ook vogelvrij verklaard. Zijn goederen worden geconfisqueerd en hij vlucht naar Frankrijk. Hij keert echter na de dood van Karel de Stoute (1477) terug waarna zijn bezittingen worden gerestitueerd.

Het kasteel zou volgens sommige bronnen dateren van de heropbouw na 1477. Als naar de stijl van het gebouw wordt gekeken, kan het kasteel echter eerder eind 15de - begin 16de eeuw gedateerd worden.

Tijdens de oorlog van Lodewijk XIV met de Verenigde Provinciën (1672-1679) wordt het kasteel in 1676 aangevallen en gebombardeerd gedurende twee dagen. Op 29 september 1676 wordt het kasteel echter opnieuw aangevallen door de fransen en veroveren ze het. Twee dagen later worden ze er echter alweer uit verdreven. Er wordt ook melding gemaakt van een bezetting van het kasteel door Duitse troepen in 1681.

Na de dood van Henri-Oger, laatste graaf van Heers, circa 1682, wordt het kasteel waarschijnlijk niet meer bewoond. Het kasteel bevindt zich mogelijk in slechte staat door de hogervermelde oorlogsverrichtingen.

De abdij van Saint-Laurent komt in bezit en verkoopt in 1757 aan de belangrijkste crediteur, Jan-Herman, baron de Stockem. Hij maakte zijn rechten dan weer over aan zijn broer, Nicolas-Erasme, die het kasteel laat restaureren. De binneninrichting gebeurde door de zoon van Nicolas-Erasme. De

familie Desmazières komt in 1859 in het bezit van het kasteel door een huwelijk. De onderhoudskosten van het domein lopen evenwel zo hoog op dat het kasteel in een penibele conditie terechtkomt. Vanaf de late 20ste eeuw raakt het kasteel totaal verkrot en de tuin overwoekerd. In maart 2007 laat de overheid beslag leggen op het kasteel en de hoeve. Er worden instandhoudingswerken uitgevoerd. In 2021 kan de Vlaamse Overheid eigenaar worden van de volledige erfgoedsite: van de hoeve en het kasteel.

Vóór het poortgebouw van de hoeve was een ommuurde boomgaard gelegen. Ook ten westen waren boomgaarden gesitueerd samen met vijvers. Ten noorden van het kasteel waren de hovingen gelegen.

Voor de 17de eeuw zijn twee historische tekeningen beschikbaar: Een tekening van Willem Roy uit 1640 en een anonieme tekening uit het jaar daarna. Beide tonen nagenoeg dezelfde elementen.

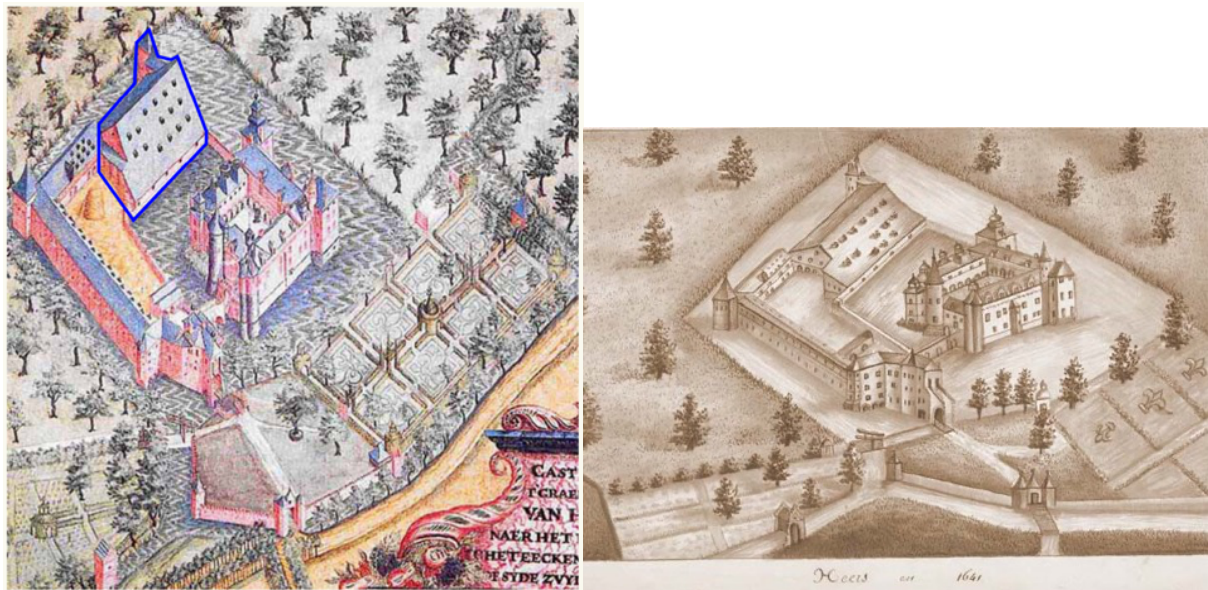

Fig. 3.7: Tekening van Willem Roy uit 1640 (links) en anonieme tekening uit 1641 (rechts).

Voor de 18de eeuw zijn twee historische kaarten beschikbaar: de kaart van Villaret (1745-1748) en de Ferrariskaart (1771-1777). De slotgrachten rond de hoeve en het kasteel worden geleidelijk aan verkleind. De Villaretkaat blijkt echter geen al te betrouwbare bron. De tiendenschuur is namelijk niet eens afgebeeld.

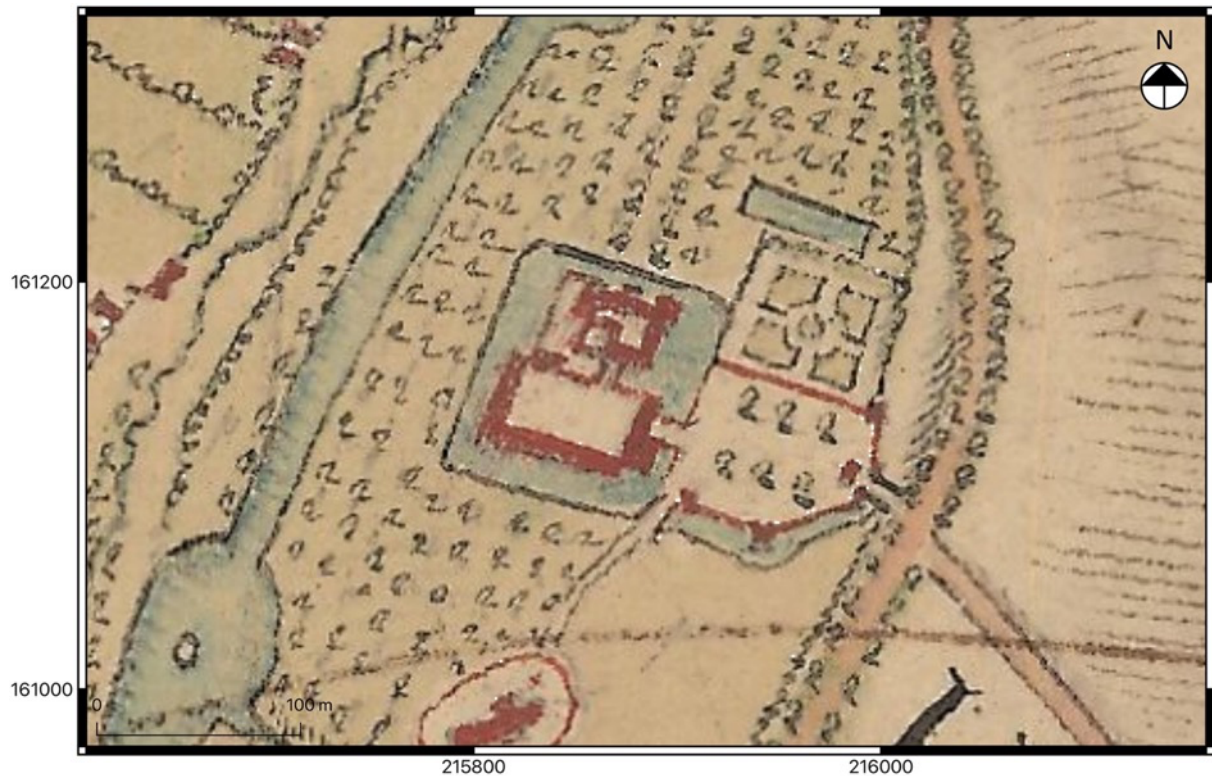

Fig. 3.8: Detail van de Villaretkaart (1745-1748).

Fig. 3.9: Het kasteel van Heers door Remacle Leloup (1740).

Fig. 3.10: Kasteeldomein op een tekening van het kaartboek van de abdij van Herkerode (1768).

Een tekening uit 1740, van de hand van Remacle Leloup toont aan dat aan de toegangspoort van het kasteel de uitgeholde hoeken duidelijk zichtbaar aanwezig zijn. Een eerder schematische voorstelling van het kasteelcomplex is te vinden op een tekening uit het kaartboek van de abdij van Herkenrode (1768). Ook hier zijn de ronde toren van de poort van het kasteel afwezig. Op de Ferrariskaart is de gracht tussen de schuur en het kasteel is drooggelegd. Aan het kasteel is er een bijkomende toegang aanwezig via het oosten. Dit is zowel zichtbaar op de tekening uit het kaartboek van de abdij van Herkenrode (1768) als op de Ferrariskaart (1771-1777).

Fig. 3.11: Detail van de Ferrariskaart (1771-1777).

Een tekening van Philippe de Corswarem uit 1828 toont de noordgevel van het kasteel waarbij de brug duidelijk is afgebeeld als een houten brug over de gracht. Tussen het kasteel en de tiendeschuur is een muur aanwezig met een gat om het water van de gracht door te laten. Deze lijkt echter ook groot genoeg om een roeibootje door te laten.

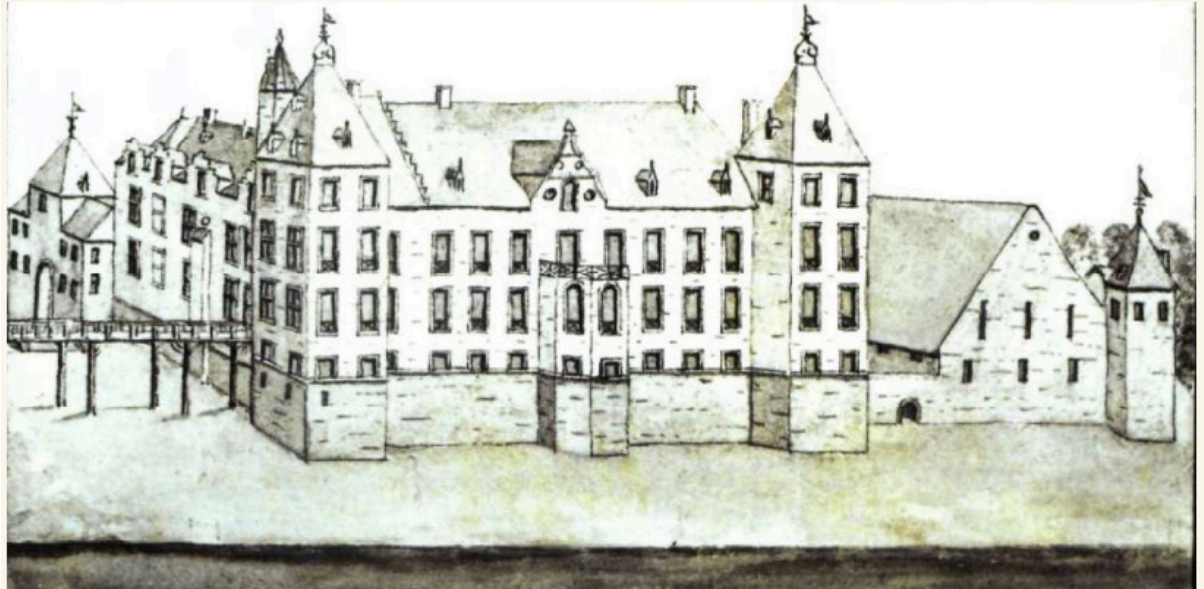

Fig. 3.12: Het kasteel van Heers door Philippe de Corswarem (1828).

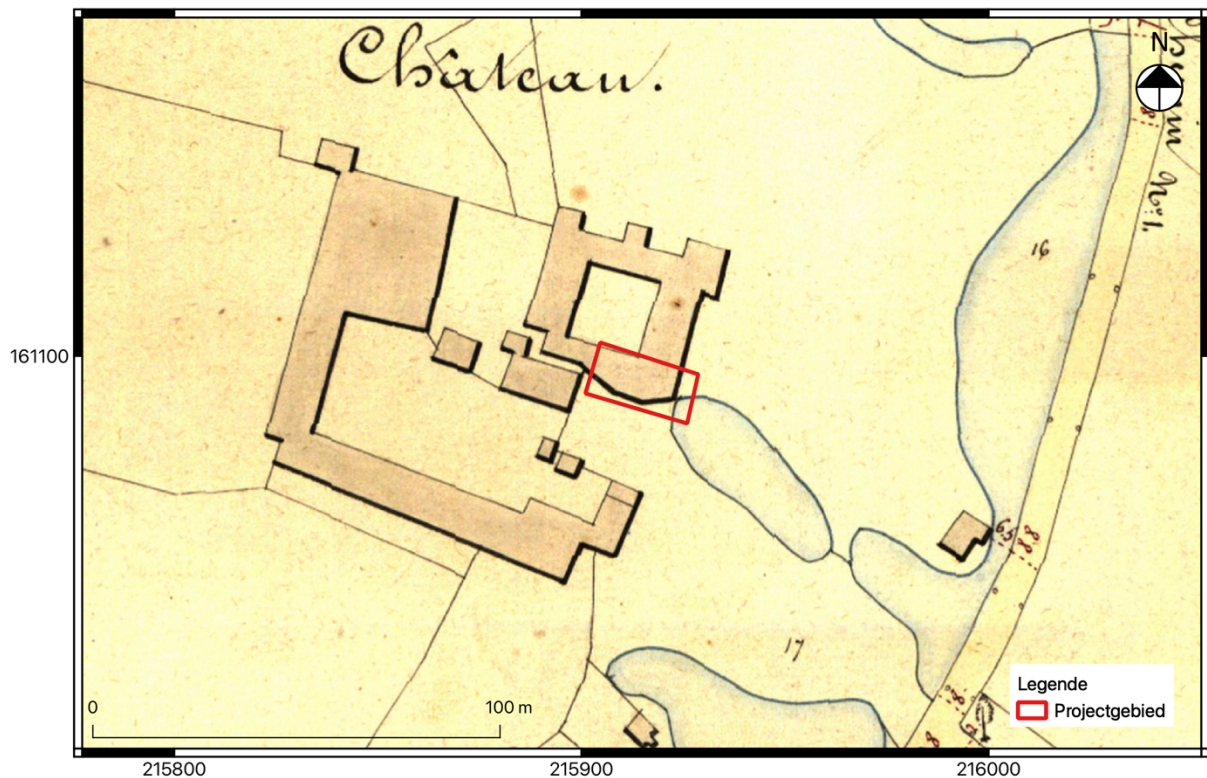

Fig. 3.13: Detail van de Atlas der Buurtwegen (1843).

Op de Atlas der Buurtwegen (1843) is het grachtensysteem en de ommuurde boomgaard verdwenen. Bijkomend is de traditionele inrichting met boomgaarden en hovingen vervangen door een park in

landschapstijl met vijvers. De poort van het kasteel wordt met de straat verbonden via een weg. Ook is de gracht tussen het kasteel en de hoeve in het erf opgenomen. Hierdoor verliest het poortgebouw haar betekenis. De poort wordt dan ook in de loop van de 19^e eeuw waarschijnlijk gedicht. Ook verdwijnt het noordelijk gedeelte van het poortgebouw. Een muur vormt de scheiding tussen het kasteel en het erf van de hoeve. De hoeve zelf krijgt een ingang in de zuidelijke stalvleugel. Deze situatie blijft behouden tot op heden.

Het park wordt aan de straatzijde afgesloten door een ijzeren hek tussen hardstenen pijlers en is volledig verruigd. Ook het kasteel en de bijgebouwen zijn de afgelopen decennia sterk in verval geraakt. Een luchtfoto uit de jaren 2005-2007 toont duidelijk hoe erg het gesteld is. Er werden ondertussen wel nooddaken geplaatst om verdere degradatie te voorkomen, maar tijdens storm Eunice in 2022 werd een deel van het dak op de tiendenschuur weggeblazen.

Op basis van cartografisch materiaal kan het verdwijnen van de ronde hoektoren aan de poort te situeren zijn tussen 1641 (Fig. 3.7) en 1740 (Fig. 3.9). Op basis van historische bronnen wordt het kasteel in 1676 aangevallen en gebombardeerd gedurende twee dagen tijdens de oorlog van Lodewijk XIV met de Verenigde Provinciën (1672-1679). Op 29 september 1676 wordt het kasteel echter opnieuw aangevallen door de fransen en veroveren ze het. Twee dagen later worden ze er echter al weer uit verdreven. Er wordt ook melding gemaakt van een bezetting van het kasteel door Duitse troepen in 1681. Het oorlogsgeweld van 1676 lijkt het meest plausibele moment te zijn waarop de torens beschadigd geraken en bij latere herstellingswerken worden achterwegen gelaten.

Fig. 3.14: Detail van een luchtfoto uit 2005-2007.

Fig. 3.15: Detail van een luchtfoto uit 2022.

3.1.3 Archeologisch kader

1.2.1 Gekende archeologische waarden

Binnen een straal van 1 km rondom het plangebied zijn er enkele archeologische vindplaatsen opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), zoals enkele kaartstudies. Zo werd een kaartstudie uitgevoerd op het kasteel van Heers (**CAI ID 164276**), waar het huidige veldwerk werd uitgevoerd. In diezelfde zone werd in 2023 onderzoek gedaan naar de funderingen van de tiendenschuur en koestallen (Eindverslag ID 2575⁷) en de funderingen van het kasteel (Eindverslag ID 3253⁸). Net ten zuiden van het projectgebied is de parochiekerk Sint-Martinus gelegen (**CAI ID 164275**). Nog meer naar het zuiden toe is ook de Kapel van de Houten Lieve Heer gesitueerd (**CAI ID 164277**). Ook ten noorden van het projectgebied liggen nog drie bijkomende gebouwen/sites waarop een kaartstudie werd uitgevoerd, namelijk een walgrachtsite (**CAI ID 164306**), het kasteel van Veulen (**CAI ID 164305**) en de Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Tenhemelopneming (**CAI ID 164304**).

Naast kaartstudies werden in de omgeving ook op twee locaties metaaldetectie uitgevoerd (**CAI ID 209957** en **209928**). Hier werden o.a. verschillende munten, musketkogels een loden gewicht, een zakhorlogesleuteltje en een medaillon gevonden.

Grenzend aan het projectgebied is een terrein gelegen waar een vondstmelding werd gedaan (**CAI ID 50432**). Hier werd namelijk een gerecupereerde viergodensteen gevonden in de afsluitingsmuur van het kerkhof.

⁷ Vander Ginst e.a. 2023.

⁸ Yperman e.a. 2025.

Als laatste werden ten zuidwesten van het projectgebied drie vooronderzoeken uitgevoerd. Een eerste proefsleuvenonderzoek (**CAI ID 982303**) werd uitgevoerd door Aron. Er werden echter geen relevante archeologische sporen en/of vondsten aangetroffen waardoor geen verder onderzoek werd geadviseerd.⁹

Een tweede proefsleuvenonderzoek, voorafgegaan door een landschappelijk bodemonderzoek, werd uitgevoerd door BAAC (**CAI ID 215338**). Ook hier werden echter geen archeologische waarden aangetroffen. Er werd dan ook geen verder onderzoek geadviseerd.¹⁰

Ook tijdens het proefsleuvenonderzoek, uitgevoerd door Group van Vooren, werden geen relevante archeologische waarden aangetroffen en werd ook deze zone vrijgegeven (**CAI ID 983395**).¹¹

Naast de proefsleuvenonderzoeken die op de CAI werden opgenomen, werden ook voor enkele andere terreinen een (archeologie)nota geschreven. In de archeologienota met ID 2273, geschreven door VUHbs archeologie, werd geen verder onderzoek geadviseerd aangezien het plangebied al deels verstoord was en de kans op archeologische restanten laag werd ingeschat (natte ondergrond + afwezigheid van historische bebouwing).¹²

Voor een terrein ten zuidwesten van het projectgebied schreef ADEDE een archeologienota (ID 25992). Voor dit terrein werd een algemene verwachting voor het aantreffen van archeologische restanten opgesteld door een landschappelijk interessante ligging en door reeds gekende archeologische waarden in de omgeving. In eerste instantie wordt een landschappelijk bodemonderzoek geadviseerd. Op basis van de resultaten van dit bodemonderzoek wordt de verdere aanpak bepaald.¹³

Ook schreef ARON een archeologienota voor een terrein ten zuidwesten van het projectgebied (ID 18629). In de archeologienota werd bepaald dat bijkomend archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven noodzakelijk was. De hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van archeologische waarden kon namelijk niet gestaafd worden op basis van het bureauonderzoek. Wel kon het potentieel op prehistorische artefactensites bijgesteld worden naar laag aangezien het terrein net buiten de gradiëntzone is gelegen en een hoge erosiegraad kent.¹⁴

Voor een terrein ten noorden schreef TEC een archeologienota (ID 36 821). Op basis van de ligging werd een hoge archeologische verwachting opgesteld. In eerste instantie wordt een landschappelijk bodemonderzoek geadviseerd. Op basis van de resultaten van dit bodemonderzoek wordt de verdere aanpak bepaald.¹⁵

Als laatste schreef het VEC een archeologienota (ID 8028) voor een terrein ten westen van het projectgebied. Door de beperkte impact van de geplande werken, werd echter geen verder onderzoek geadviseerd.¹⁶

1.2.1.3 Zones geen archeologie

Ten zuidwesten van het projectgebied liggen drie zones die werden opgenomen op de GGA (gebieden geen archeologie) en waar dus geen archeologie meer wordt verwacht. Deze zones werden opgenomen op basis van de resultaten van reeds uitgevoerd archeologisch vooronderzoek.

⁹ Augustin & Driesen 2020.

¹⁰ De Ketelaere e.a. 2017.

¹¹ Doucet e.a. 2021.

¹² Bink 2017.

¹³ Van Lancker 2023.

¹⁴ Van de Staey & Wesemael 2021.

¹⁵ Bettens et. Al, 2026.

¹⁶ Van Mierlo 2018.

1.2.1.4 Bouwkundig erfgoed

In de omgeving bevinden zich verschillende monumenten en locatie met bouwkundig erfgoed. Het gaat voornamelijk om verschillende woningen/hoeves, maar ook het Kasteel van Heers, enkele kapellen, het Gemeentehuis en gemeenteschool van Heers, de Rijkswachtkazerne, een klooster, het kasteel van Veulen en de Parochiekerken/pastorijen staan aangeduid. Bovendien zijn de kasteeldorpen Heers en Veulen, maar ook de Parochiekerk Sint-Martinus, een beschermd dorpsgezicht.

Binnen het kasteel van Heers worden door studiebureau archeologie momenteel nog enkele onderzoeken uitgevoerd. Dit betreft de opgraving van de noordelijke kelders van het kasteel en de begeleiding van de rioleringswerken op het binnenplein van de hoeve.

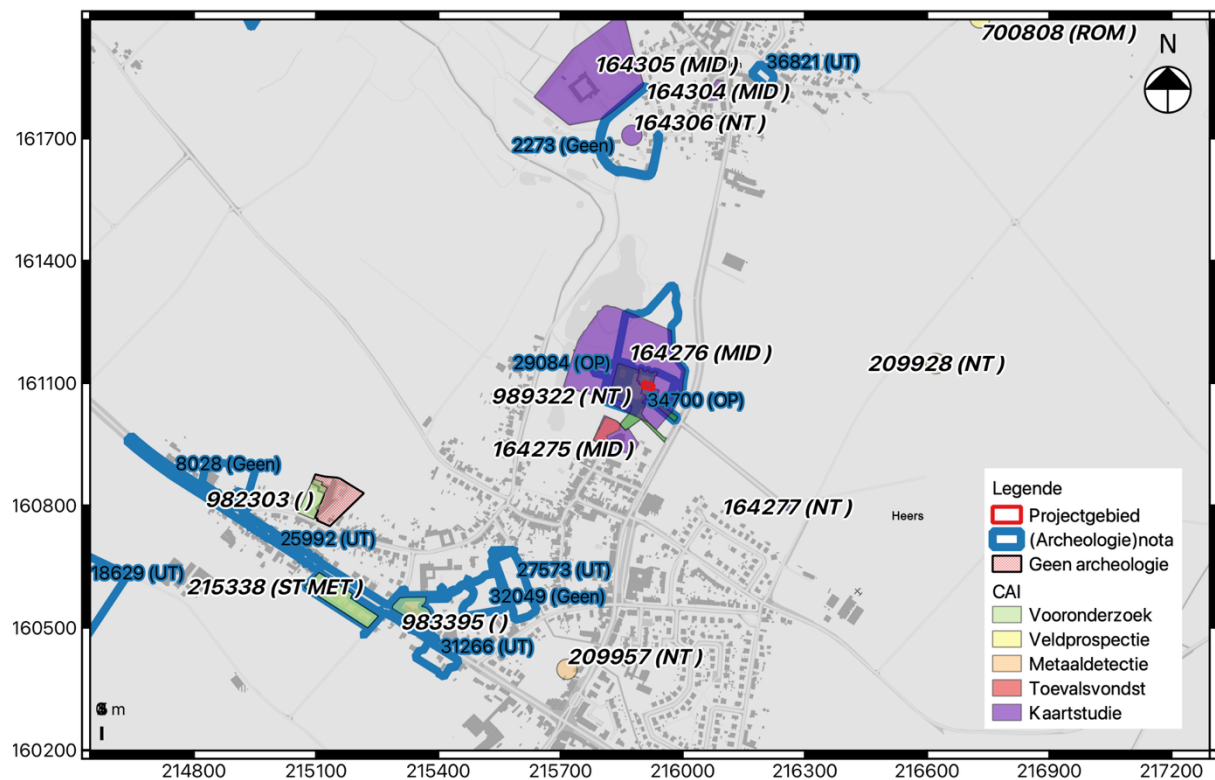

Fig. 3.16: Uittreksel uit de CAI met aanduiding van het projectgebied

3.2 Stratigrafische opbouw

3.2.1 Bodemgenese

Doordat het onderzoek plaatsvond in de kelder van een kasteel was er weinig verwachting op het aantreffen van een intacte bodem met bodemvorming. In profiel 1, gezet in werkput 4, ontbrak in de leem onder de vloer en de funderingen elke vorm van bodemvorming waardoor het natuurlijke archeologisch vlak ($\pm$ onder de teelaarde) niet meer bewaard was (Fig. 3.18). Het aanwezig leempakket was redelijk hard en betreft Brabant leem dat abrupt en golvend stopte op 128cm diepte, waar het kalkrijke deel van de Brabantleem werd aangetroffen (Fig. 3.17). Deze aanmerkelijk zachtere leem was lichter van kleur en bevatte kalkpoppetjes. Dit zijn kleine (cm's) knolvormige kalkconcreties.

Fig. 3.17: Profiel 1, in funderingsput 4 toont twee leempakketten.

Fig. 3.18: Detail van profiel 1 waarbij duidelijk is dat de vloer rechtstreeks rust op de afgegraven leem.

3.2.2 Bodembewaring

Er is geen sprake van bodemvorming in het profiel, bijkomend situeert het onderzoek zich in een kelder waardoor kan besloten worden dat de bodembewaring ronduit slecht is.

3.2.3 Bodembewaring en de bewaring van de archeologische site / artefacten

Zie 3.2.2

3.2.4 Referentiebodems op gekende archeologische sites in omgeving

Elders in het kasteel van Heers werd in het nabij verleden ook al archeologisch onderzoek uitgevoerd, en is er nog steeds onderzoek bezig. In 2023 werden er putten gezet in functie van de funderingen van de Tiendenschuur en de boerderijgebouwen van het kasteel¹⁷. In 2024 volgde een gelijkaardig onderzoek voor de funderingen van het kasteel¹⁸. Hierbij werd onder antropogene teelaarde en lagen ook leem aangetroffen, waarbij de Bt-horizont nog aanwezig was aan de buitenmuren. In de kelders van het kasteel werd, in tegenstelling tot de poortvleugel, bijna overal nog een omvangrijk antropogeen pakket aangetroffen onder de vloer (Fig. 3.19). Dit wijst erop dat er nog oudere fasen aanwezig zijn onder de andere keldervloeren, maar niet meer onder het poortgebouw in de vorm van volledige vlakken.

Fig. 3.19: Werkput 6 (Kelder in noordoostelijke hoek) met meer dan 1m antropogene ophoging.

¹⁷ Vander Ginst e.a. 2023.

¹⁸ Yperman e.a. 2025.

3.3 Beschrijving van de archeologische site

Tijdens het onderzoek werden 7 sporen geregistreerd. Het bestaande opgaande muurwerk, dat nog bewaard blijft, werd niet als spoor geregistreerd. Het werd wel gefotografeerd. Enkel dus wat onder de grond stak of afwijkingen vertoonde ten opzichte van de zichtbare delen werd geregistreerd als spoor (Fig. 3.20). Het registreren van de vloer was hierop een uitzondering aangezien deze gelinkt kan zijn met (indicaties van) bouwnaden in de muur, die op hun beurt kunnen wijzen op bouwnaden in de funderingen.

Binnen de sporen werd één laag aangetroffen (S1, Fig. 3.21), Twee vloeren (S5, Fig. 3.22 & S7, Fig. 3.33) en 4 funderingsmuren, waarvan er twee gelinkt zijn aan de bestaande funderingen van het kasteel (S2, Fig. 3.28 & S4, Fig. 3.29), één jonger is dan de bestaande kasteelmuren (S3, Fig. 3.32) en één duidelijk ouder (S6, Fig. 3.35).

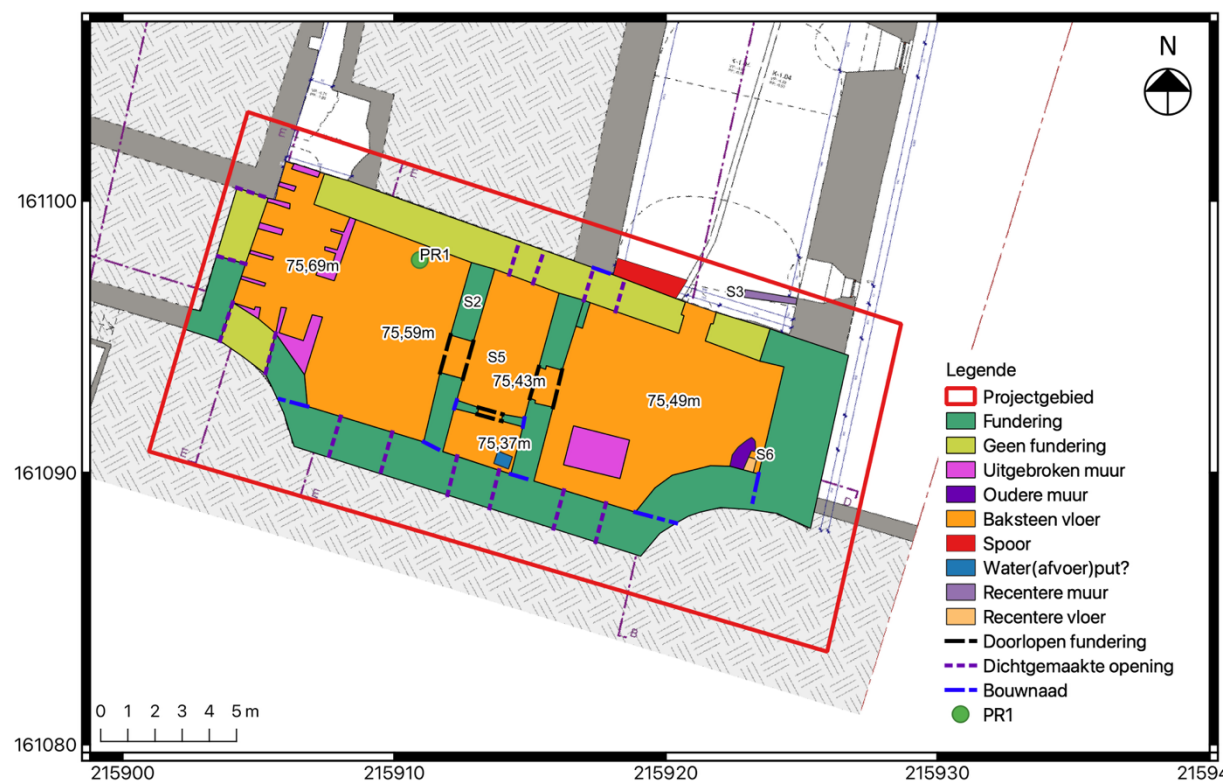

Fig. 3.20: Allesporenplan opgesteld na het vlakdekkend onderzoek.

De aangetroffen 30cm dikke laag (S1) was aanwezig in de zuidwestelijke hoek van de kelder ten noorden van de poortkelder. Deze plaats was duidelijk een dumpplaats van recenter laat 19de /vroeg 20ste-eeuws keukengerei (borden, kommen, tassen, flessen, glazen, ...). Deze kelder bezit in de lengte een laag muurtje en heeft geen vloer tussen dat muurtje en de westelijke keldermuur. Het is onduidelijk of een verharde vloer (in bijvoorbeeld baksteen, zoals elders) er ooit is geweest want de oostelijke rand van de laag gaat gebogen omhoog (Fig. 3.21), wat erop wijst dat er nooit een vloer is geweest en dat doorheen de tijd het niveau langzaam verlaagde. Dit kan een gevolg zijn geweest van het schoonmaken van de ondergrond nadat, wat was opgeslagen, weg was. Dit kan bijvoorbeeld hooi of stro zijn geweest. In elk geval had dit deel van de kelder geen functie meer in de loop van de 19de of 20ste eeuw en werd het gebruikt door de toenmalige eigenaar om keukenafval te dumpen.

Fig. 3.21: Deel van de coupe op S1.

De aangetroffen vloer (S5, Fig. 3.22) is gemaakt van baksteen (22x11x5,5 cm) en gelegd in een halfsteensverband, dat her en der een afwijking vertoont. Dit is ter hoogte van de doorgangen tussen de kelders en om correcties in het patroon uit te voeren. Het mortelbed rust rechtsreeks op de leem (Fig. 3.18) en bestaat uit een harde licht grijsgele kalkmortel. Binnen de vloer werden geen sporen aangetroffen van verschillende fasen, of relaties met de dichtgemetselde openingen in de muur.

De vloer is in één keer gelegd geweest. Opvallend is dat er een duidelijke helling aanwezig is in de vloer. De vloer tegen de westelijke keldermuur is 34cm hoger te situeren dan het centrale gedeelte. Dit kan een manier zijn geweest om het hoogteverschil tussen verschillende aangrenzende kelders op te vangen, wat erop wijst dat de kelder onder het poortgebouw tot de meest recente kelders behoort. Een andere mogelijkheid is dat het (ook) gaat om een bewuste afwatering. In de centrale kelder is namelijk een omvangrijk en afgewerkt vierkantig gat aanwezig in de vloer (Fig. 3.23), op het laagste punt van de kelder, waar het water weg kan. De omvang van het gat wijst erop dat het eveneens werd gebruikt als waterput, al gaat dat water mogelijk niet altijd proper zijn geweest. In de oostelijke kelder, die slechts enkele cm hoger is gelegen, is er in de as van de opening naar de centrale kelder eveneens een rij met dwarse baksteen aanwezig (Fig. 3.24), dit kan ook gediend hebben om het diepste punt aan te duiden en eventueel water af te voeren naar de centrale kelder.

Op enkele plaatsen werd vastgesteld dat de vloer onder aanwezige muren gaat. In de westelijke kelder betreft het niet enkel de (nu gesloopte) smalle muurtjes van recentere kelderindelingen (Fig. 3.26), waarvan de afdruk nog zichtbaar is op de vloer (Fig. 3.22) en muur (Fig. 3.25), maar ook onder dichtgemaakte openingen in de westelijke keldermuur en de westelijke gebogen muur (Fig. 3.27). De dichtgemaakte doorgang in de westelijke keldermuur leidt naar een gekende kelder, die is ingestort en momenteel is opgevuld met grond. De dichtgemaakte doorgang in de westelijke gebogen muur leidt naar buiten, maar aan de buitenkant is hiervan enkel het overgebleven raamgat nog zichtbaar.

Fig. 3.22: GoPro opname van de westelijke keldervloer.

Fig. 3.23: Vierkantig gat in de centrale keldervloer.

Fig. 3.24: Rij dwarse bakstenen in de oostelijke keldervloer.

Fig. 3.25: Afdruk van de voormalige keldermuurtjes tegen de westelijke keldermuur.

Fig. 3.26: Keldermuurtjes tegen de westelijke keldermuur voorafgaande de afbraak.

Fig. 3.27: Delen van de westelijke keldermuur zijn gefundeerd, terwijl bij andere de vloer doorloopt onder de muur

Bij het graven van de onderschoeiingsputten was duidelijk dat de noordelijke muur van de kelder van het poortgebouw helemaal geen fundering had en meestal zelfs minder diep was gebouwd dan de vloer. Constructief was dit ook niet nodig aangezien de leem voldoende stevigheid bood. Dit kan er echter ook op wijzen dat de kelder niet bestond en pas later tussen de funderingen werd uitgegraven tot op de diepte van de fundering. De dwarse muren van de smalle centrale kelder (onder de eigenlijke poortdoorgang) waren wel ca. 50cm dieper gefundeerd in silexblokken (S2, Fig. 3.28 & S4, Fig. 3.29), maar liepen niet verder dan de noordelijke keldermuur (Fig. 3.30). Dit wijst erop dat deze muur, en mogelijk het gehele poortgebouw, een recentere toevoeging/verbouwing is waarbij ook de kelder werd uitgegraven. Gelet op de openingen naar de westelijke, ingestorte kelder, waar de funderingen ook dieper gaan dan de vloer, kan de redenering verder getrokken worden waarbij de gehele zuidvleugel van het kasteel een recentere toevoeging/verbouwing is waarbij ook een kelder werd uitgegraven.

Waar de noordelijke keldermuur aansluit op de oostelijke keldermuur/buitenmuur gaat de noordelijke keldermuur duidelijk naar beneden om aan te sluiten met de oostelijke keldermuur/buitenmuur (Fig. 3.31). Dit werd langs beide kanten van de muur vastgesteld, wat maakt dat de noordelijke keldermuur één muur is en samen werd gebouwd met de oostelijke keldermuur/buitenmuur. Later werden er aanpassingen gedaan aan deze noordelijke keldermuur om het gewelf van de poortkelder te dragen.

Fig. 3.28: Silexfundering onder de bakstenen keldermuur.

Fig. 3.29: Verstek in de bestaande keldermuur.

Fig. 3.30: De funderingsmuur (S4) stop aan de noordelijke keldermuur.

Fig. 3.31: De noordelijke keldermuur duikt naar beneden om aan te sluiten op de buitenmuur in werkput 1 (boven) en werkput 9 (onder).

Bij het zetten van werkput 7 werd een bakstenen muurtje aangetroffen dat was afgebroken onder het oorspronkelijke vloerniveau (S3, Fig. 3.32). Deze muur was gebouwd tegen de silex fundering van de oostelijke keldermuur/buitenmuur. De functie van dit muurtje is onbekend. Mogelijk was deze gelijkaardig aan de functie van het nog bestaande lage muurtje en gelinkt aan opslag van goederen en werd deze afgebroken nadat de functie verloren ging.

Fig. 3.32: Recentere muur, gebouwd tegen de keldermuur.

Onder de oostelijke gebogen muur werd een duidelijk oudere muur aangetroffen. Het betreft een muur uit baksteen met een licht gebogen “buitenwand” en een rechte “binnenwand” met een hoek van 90°. Deze muur is duidelijk afgebroken geweest om de oostelijke keldermuur/buitenmuur te zetten aangezien deze er niet op aansluit. Bij de bouw van de kelder van het poortgebouw was deze niet helemaal afgebroken aangezien een silexblok nog boven het vloerniveau uitstak (Fig. 3.34). Ook de gebogen muur was hier bovenop gezet (Fig. 3.35). In de vloer was een deel naast het uitstekende blok silex opgebouwd uit natuursteen. Deze zijn later aangebracht om het aanwezig gat te dichten, dat mogelijk ook diende als waterafvoer, maar omwille van de beperkte omvang niet als waterput. Onder deze natuurstenen tegels was de ruimte ietwat hol, en duidelijk niet opgevuld met compacte grond. Bij het verwijderen van de vloer werden gebroken flessen aangetroffen zoals die ook werden teruggevonden in S1. De afdichting met natuursteen heeft dus in de recente, vroeg tot midden 20ste - eeuwse, geschiedenis plaatsgevonden.

Fig. 3.33: Uitstekende silexblok van een oudere muur.

Fig. 3.34: Oudere muur, met nog een deel van de keldervloer en de uitstekende blok silex.

Fig. 3.35: Oudere muur, waar de nieuwe keldermuur doorheen is gegaan en de ronde muur erover.

In het bestaande muurwerk werden ook een aantal dichtgemaakte openingen aangetroffen. Naast de reeds besproken voormalige openingen in de westelijke keldermuur waren er twee dichtgemaakte openingen in de noordelijke keldermuur. Eéntje in de smalle kelder betreft eerder een venstergat dat ofwel naar een achterliggende kelder gaat, ofwel naar boven (Fig. 3.36), zoals twee andere venstergaten in de noordelijke keldermuur. Een tweede opening betreft een mogelijk deuropening naar de achtergelegen noordoostelijke kelder (Fig. 3.38). Deze komt vreemd genoeg uit op de westelijke keldermuur, waardoor deze onbruikbaar is en erop wijst dat die keldermuur recenter is dan de noordelijke keldermuur (Fig. 3.39).

In de zuidelijke keldermuur/buitenmuur zijn drie openingen aanwezig. Een grote in de westelijke kelder is, gelet op de aanwezige “bankjes” mogelijk een groot raam van een lichtschacht (Fig. 3.40). Een tweede is een deuropening in de centrale kleine kelder (Fig. 3.41) en een laatste verborgen achter de trap in de oostelijke kelder (Fig. 3.42). Op de 17de en 18de-eeuwse tekeningen is met wisselende duidelijkheid een lage voorbouw aanwezig voor de eigenlijke poortkelder (Fig. 3.43). Waarschijnlijk stond deze deuropening in verbinding hiermee. Opvallend genoeg komt die deels uit aan de (water)put. Aangezien er vroeger een gracht helemaal rond het kasteel liep, is het niet onmogelijk dat beide openingen zijn gedicht bij het dempen van de gracht en de heraanleg van de poortkelder. Aan het samenkomen van de ronde hoeken met de rechte zuidelijke keldermuur is er eveneens duidelijk een bouwnaad die o.a. zichtbaar is door baksteenlijnen die niet uitlijnen in de hoek. De aanwezige dichtgemaakte openingen in de keldermuren van de poort, de bouwnaad van de ronde muren en het doorlopen van vloeren onder de westelijke dichtgemaakte muren weerleggen de suggestie dat de kelder van het poortgebouw in één keer is gebouwd en vereist dus een fasering in de poortkelder. Het onderzoek aan de buitenkant van het poortgebouw in 2024¹⁹ kan hierbij mogelijk helpen.

¹⁹ Yperman e.a. 2025.

Fig. 3.36: Dichtgemaakte raamopening in de noordelijke muur van de centrale kelder.

Fig. 3.37: Nog bestaande verticale raamopening in de noordelijke muur van de westelijke kelder.

Fig. 3.38: Dichtgemaakte deuropening in de noordelijke muur van de oostelijke kelder.

Fig. 3.39: Dichtgemaakte deuropening aan de andere kant van de muur.

Fig. 3.40: Dichtgemaakte raamopening in de zuidelijke muur van de westelijke kelder.

Fig. 3.41: Dichtgemaakte deuropening in de zuidelijke muur van de centrale kelder.

Fig. 3.42: Ietwat verborgen deuropening achter de trap in de zuidelijke muur van de oostelijke kelder.

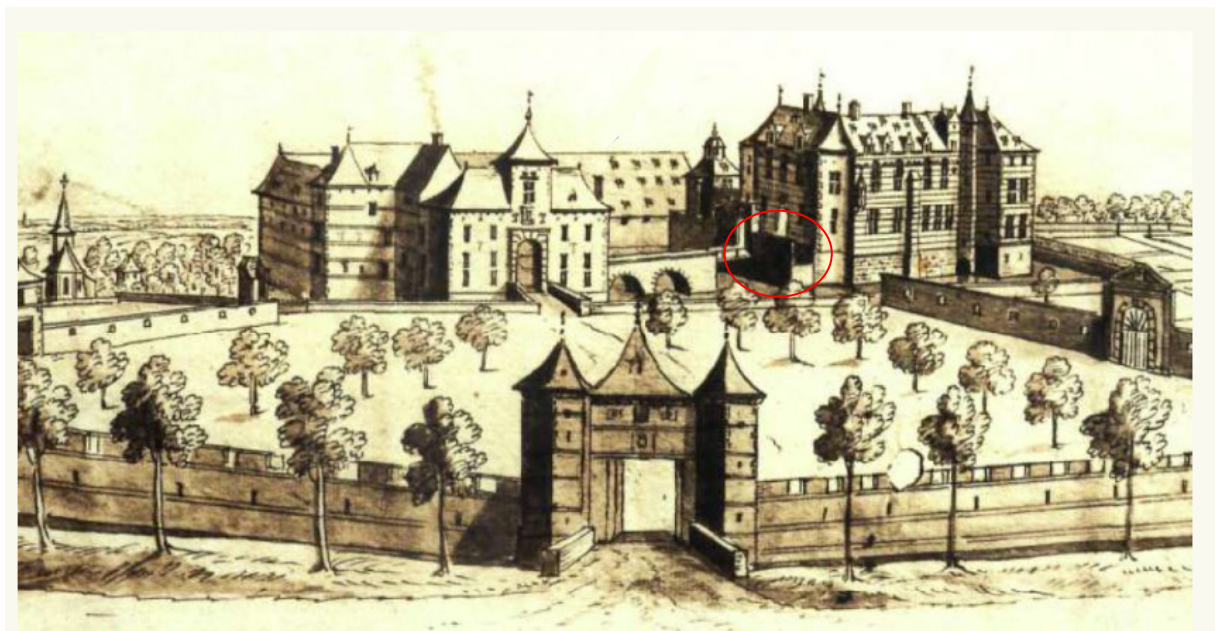

Fig. 3.43: Het kasteel van Heers door Remacle Leloup (1740) met aanduiding van de uitbouw (rood) aan de poort.

3.4 Vondsten

Tijdens de opgraving werd enkel in spoor 1 vondstmateriaal aangetroffen. Aangezien het duidelijk ging om recenter materiaal, dat een afvaldump betreft van vermoedelijk de laatste eigenaar, werd slechts een selectie ingezameld. Het materiaal bestond voornamelijk uit een grote hoeveelheid glazen flessen van o.a. wijn (Fig. 3.44). Daarnaast waren en ook drinkglazen en kleine glazen flesjes aanwezig (Fig. 3.45). De kleine glazen flesjes kunnen wijzen op parfum en/of medicatie. Bijzonder waren onderdelen van een oranje glazen object in cactusmotief, mogelijk een kandelaar? De onderkant van de bodem van een glazen fles bevatte in reliëf de tekst HUNYADI JANOS en [SAXLEHNER'S] BITTERQUELLE (Fig. 3.50). Dit zijn flessen Hongaars mineraalwater met geneeskrachtige eigenschappen dat tussen 1870 en 1920 werd gebotteld. De geneeskrachtige eigenschap is een gevolg van hoge concentraties natriumsulfaat en magnesiumsulfaat waardoor alles dat gelinkt is aan (problemen met) spijsvertering hiermee kan behandeld of gestimuleerd worden²⁰.

Naast glas werd ook nog ceramiek aangetroffen dat voornamelijk bestond uit tafelservies (Fig. 3.47) en grote keukenvormen zoals Keulse potten (Fig. 3.48). Het tafelservies toonde opvallende eenvormigheid in de blauw decoratie en is een gevolg van complete sets servies met verschillende vormen, maar eenzelfde decoratie. Op één bord werd onderaan een stempel van de SOCIETE CERAMIQUE MAESTRICHT aangetroffen (Fig. 3.49). Deze fabriek was actief in Maastricht tussen 1863 en 1956.

Fig. 3.44: Onderdelen van glazen flessen en een drinkglas.

²⁰ <https://erfgoednoorderkempen.be/ondergrondse-geheimen-hunyadi-janos/>

Fig. 3.45: Selectie kleine flesjes.

Fig. 3.46: Onderdelen van een oranje glazen object in cactusmotief.

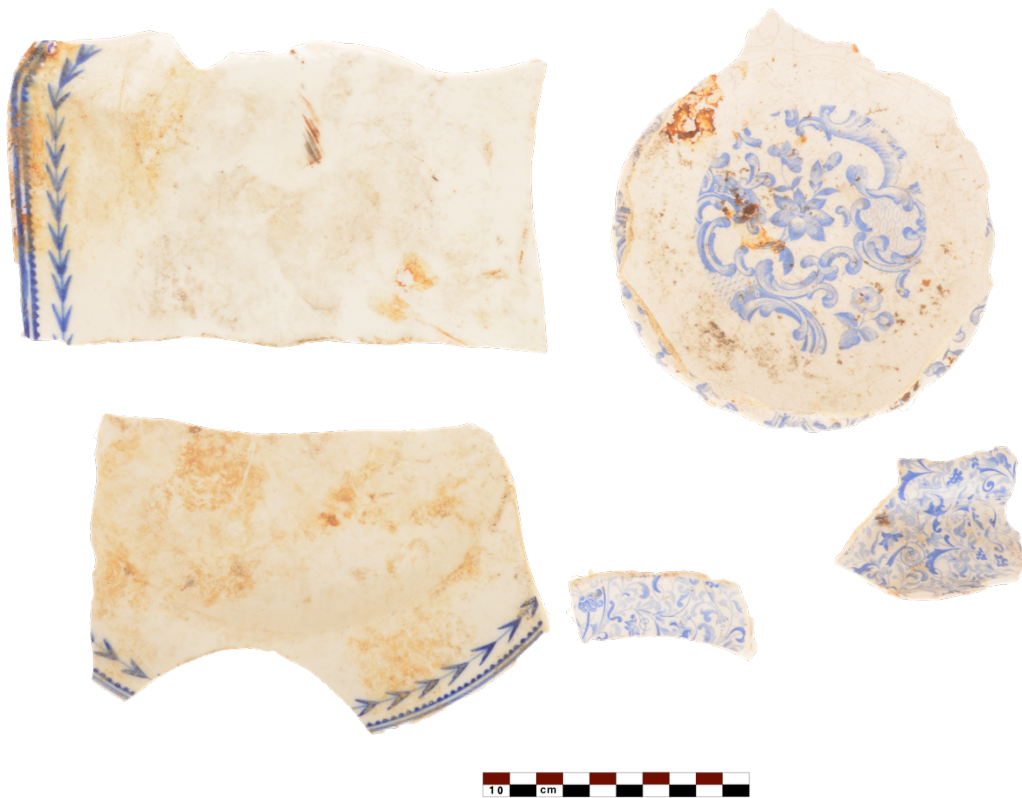

Fig. 3.47: Tafelservies met decoratie.

Fig. 3.48: Scherven van Keulse potten.

Fig. 3.49: Stempel van de SOCIETE CERAMIQUE MAESTRICHT onder een bord.

Fig. 3.50: Bodem van een fles met in reliëfletters: HUNYADI JANOS en [SAXLEHNER'S] BITTERQUELLE.

3.5 Resultaten natuurwetenschappelijk onderzoek

Wegens het ontbreken van stalen of zinvol onderzoek: niet van toepassing.

3.6 Datering en interpretatie archeologische site

3.6.1 Relatieve datering aan de hand van sporen en vondsten

Op basis van de sporen kan een relatieve chronologie opgemaakt worden (Fig. 3.52). De oudste fase (fase 1) betreft S6, een muurfragment dat volledig losstraat van de huidige kelder van het poortgebouw. De oorspronkelijke kelder (fase 2) is hoogstwaarschijnlijk rechthoekig met een aantal openingen. De resultaten van het onderzoek in 2024²¹, aan de buitenkant van de oostelijke toren, toont voornamelijk afwateringskanalen, maar ook een stukje funderingsmuur, mogelijk van de oorspronkelijke afbakening van de kelder van het poortgebouw (Fig. 3.51). De keldervloer is nog niet aanwezig is zijn huidige vorm en betreft mogelijk een aangestampte lemen vloer. Onder de dichtgemaakte deuropening in de noordelijke muur loopt de bakstenen vloer namelijk niet verder.

Fig. 3.51: Het onderzoek van 2024 toont voornamelijk afwateringskanalen, maar ook een funderingsmuur, aan de buitenkant van de oostelijke ronde muur.

Bij een volgende fase worden enkele openingen gedicht in de noordelijke keldermuur voor de bouw van de achterliggende kelder. Ook worden de gebogen muren gebouwd en de dwarsmuren van de centrale kelder, samen met een nieuw tongewelf. Ten slotte legt men de bakstenen vloer. Deze fase behelst de wording van de bovengrondse poortvleugel (fase 3). In een volgende fase worden de laatste

²¹ Yperman e.a. 2025.

openingen dichtgemaakt en verschijnt het scheidingsmuurtje in de centrale kelder (fase 4). Ten slotte wordt de, nu afgebroken, kleine kelderruimte in de westelijke kelder gebouwd, samen met de keldertrap. Omdat vele verbouwingen fysisch los van elkaar staan kan het zijn dat er meerdere fasen zijn of dat sommige verbouwingen behoren tot een andere fase, maar gegevens hiervoor ontbreken.

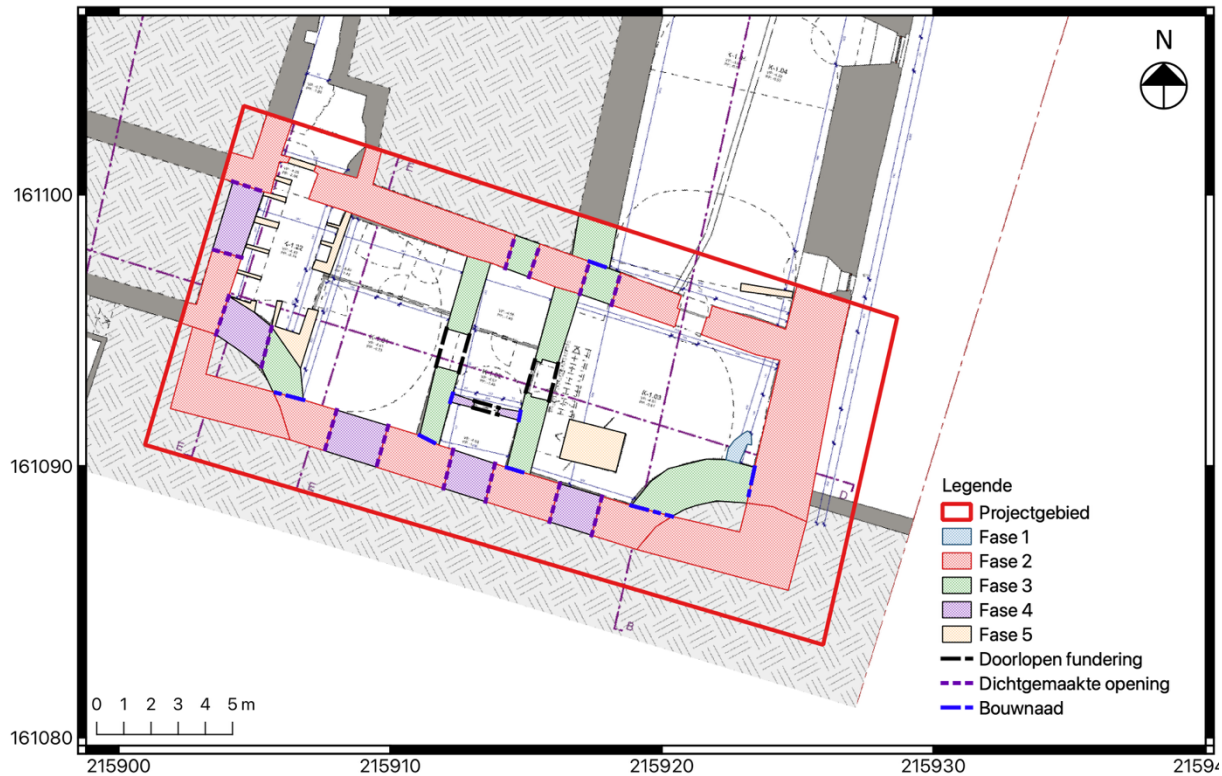

Fig. 3.52: Indicatief (vooral het dichtmaken van de openingen) faseringsplan.

3.6.2 Absolute datering aan de hand van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken

Niet van toepassing.

3.6.3 Absolute datering aan de hand van historische bronnen

Op basis van de historische bronnen zijn er een aantal momenten die kunnen passen in de opgemaakte fasering. Aangezien het kelders betreft en het moeilijk is om vast te stellen in hoeverre een “verwoesting” van het kasteel dermate desastreus is dat de funderingen moeten herzien worden, kan er een dateringsverschil zijn tussen de kelders/funderingen en de bovenbouw. Het kasteel wordt voor de eerste keer vermeld in 1328 wanneer het wordt verwoest in het conflict tussen prins-bisschop Adolphe de La Marck en de ambachten. Waarschijnlijk zal er echter reeds in 1034 een residentie hebben gestaan van de eerste vermelde heer van Heers, Cuno van Hairs. De heropbouw na 1328 zou eventueel kunnen overeenkomen met **fase 1**

De heerlijkheid Heers komt in 1362 in het bezit van de familie de Riviere. De Bourgondische troepen trekken in 1467 (na de nederlaag van de Luikse milities in Brustem) op naar Heers en plunderen het kasteel en streken het in brand. Raes de Riviere is één van de Luikse leiders van de opstand tegen de Bourgondiërs en wordt dan ook vogelvrij verklaard. Zijn goederen worden geconfisqueerd en hij vlucht

naar Frankrijk. Hij keert echter na de dood van Karel de Stoute (1477) terug waarna zijn bezittingen worden gerestitueerd.

Het kasteel zou volgens sommige bronnen dateren van de heropbouw na 1477. Als naar de stijl van het gebouw wordt gekeken, kan het kasteel echter eerder eind 15de - begin 16de eeuw gedateerd worden. Dit zou kunnen overeenkomen met **fase 2**. Cartografisch wijzen de 17de-eeuwse bronnen ook nog op het bestaan van echte hoektorens (Fig. 3.53).

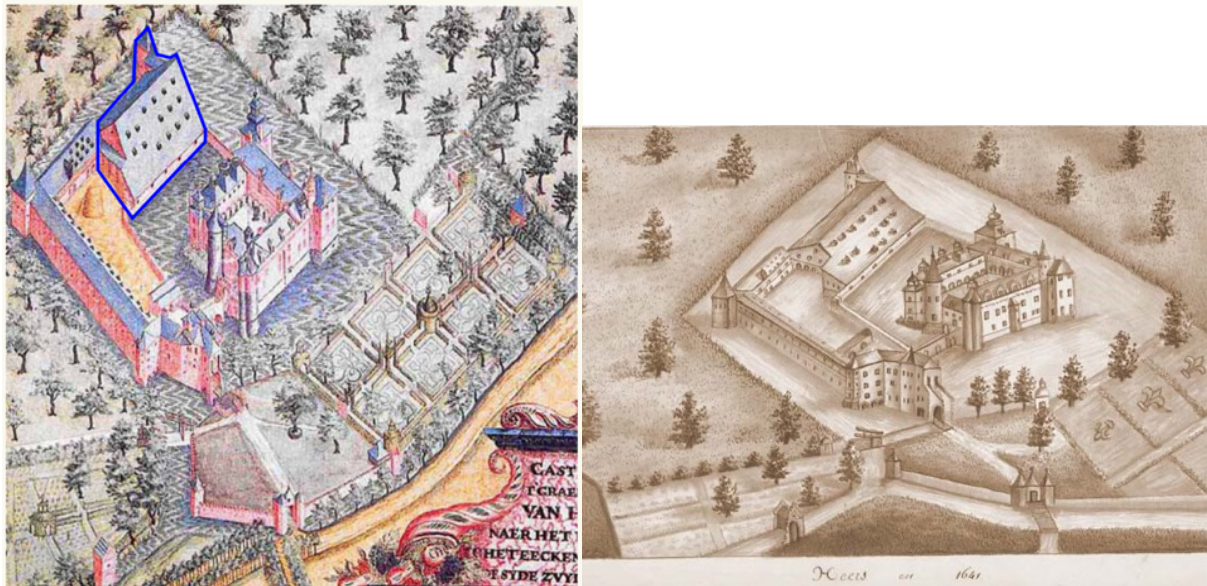

Fig. 3.53: Tekening van Willem Roy uit 1640 (links) en anonieme tekening uit 1641 (rechts).

Tijdens de oorlog van Lodewijk XIV met de Verenigde Provinciën (1672-1679) wordt het kasteel in 1676 aangevallen en gebombardeerd gedurende twee dagen. Op 29 september 1676 wordt het kasteel echter opnieuw aangevallen door de fransen en veroveren ze het. Twee dagen later worden ze er echter alweer uit verdreven. Er wordt ook melding gemaakt van een bezetting van het kasteel door Duitse troepen in 1681.

Na de dood van Henri-Oger, laatste graaf van Heers, circa 1682, wordt het kasteel waarschijnlijk niet meer bewoond. Het kasteel bevindt zich mogelijk in slechte staat door de hogervermelde oorlogsverrichtingen. Cartografische bronnen tonen in 1740 het kasteel met de huidige negatieve kwartronde hoektorens, wat overeenkomt met **fase 3** (Fig. 3.54) en wijst op een herbewoning van het kasteel.

De abdij van Saint-Laurent komt in bezit en verkoopt in 1757 aan de belangrijkste crediteur, Jan-Herman, baron de Stockem. Hij maakte zijn rechten dan weer over aan zijn broer, Nicolas-Erasme, die het kasteel laat restaureren. Dit kan overeenkomen met **fase 4** waarbij ook de gracht gedempt gaat worden. De familie Desmazières komt in 1859 in het bezit van het kasteel door een huwelijk, wat dan kan leiden tot **fase 5**.

Fig. 3.54: Het kasteel van Heers door Remacle Leloup (1740).

3.7 Interpretatie van de archeologische site

3.7.1 Landschap

Niet van toepassing

3.7.2 Nederzetting

In de kelder van het poortgebouw van het kasteel van Heers werden in de muren enkele dichtgemaakte openingen aangetroffen en bouwnaden die tot op de vloer gingen. In de westelijke kelder correspondeerden de bouwnaden met de grens tussen muren met en zonder fundering. Hier zijn dichtgemaakte openingen aanwezig waarbij de vloer onder de muur doorloopt. De kelder van het poortgebouw toont een rijkere geschiedenis dan initieel waarneembaar met verschillende fasen (zie 3.6.1 & 3.6.3)

3.7.3 Belang en betekenis van de archeologische site

Dit onderzoek en deze kelder is slechts één puzzelstuk in het volledige onderzoek van het kasteel van Heers (bestaande uit nog lopende en reeds afgewerkte deelonderzoeken) waarbij het samenleggen van al deze puzzelstukjes nog bijkomende gegevens en kennis kan opleveren.

3.8 Beantwoording onderzoeksvragen

- Wat is de aard, omvang, datering, spreiding en ruimtelijke samenhang en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

De aangetroffen sporen betreffen hoofdzakelijk de bestaande muren en hun funderingen, Een dumplaag uit de laat 19de, vroeg 20ste eeuw met materiaal uit diezelfde periode leverde als enige vondsten op. Ten slotte werd een muurfragment gevonden dat geen enkele relatie heeft met de bestaande kelders.

- Behoren de aangetroffen muren en structuren tot de bebouwing die zichtbaar is op het historisch kaartmateriaal of zijn er ook stratigrafisch oudere bouwfases met muurresten aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering hiervan?
- In welke mate komen de opgravingsresultaten overeen met de gegevens uit historische kaarten en archiefbronnen?

Enkel de vorming van de negatieve kwartronde toren kan hard gelinkt worden aan een afbeelding uit 1740, al de rest zijn indicatieve aanwijzingen (zie 3.6.3).

- Zijn er aanwijzingen voor specifieke activiteiten op deze locatie? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?

Nee, er waren geen aanwijzingen van bepaald activiteiten. Opslag gaat waarschijnlijk de enige functie zijn geweest.

- Hoe werd het terrein bouwrijp gemaakt? Hoe zag het oorspronkelijk reliëf eruit?

Hiervoor is er te weinig informatie, feit is wel dat de natuurlijk leemafzettingen nog aanwezig zijn onder de bakstenen vloer.

- Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten? Wat is de conserveringsgraad en de vondstdichtheid?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de opeenvolgende bewoners/gebruikers?
- Wat kan er op basis van het organische en anorganische vondstmateriaal gezegd worden over de datering van de site, de functie ervan?

Enkel spoor 1, een dumpplaats van laat 19de, vroeg 20ste-eeuws materiaal bevatte vondsten. Dit materiaal is van de inwoners en betreft zowel tafelservies als keukenvormen. Hoewel er duidelijk sprake is van stilistische sets, is er geen sprake van overdreven rijkdom. De aangetroffen flessen wijzen op de consumptie van wijn, medicinaal water uit Hongarije en sterke drank. Sommige flesjes kunnen wijzen op parfum of medicatie.

- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis van het kasteel van Heers?

Dit onderzoek en deze kelder is slechts één puzzelstuk in het volledige onderzoek van het kasteel van Heers (bestaande uit nog lopende en reeds afgewerkte deelonderzoeken) waarbij het samenleggen van al deze puzzelstukjes nog bijkomende gegevens en kennis kan opleveren.

3.9 Samenvatting

Bij het onderzoek naar de kelder van het poortgebouw van het kasteel van Heers werden meerdere fasen aangetroffen. De oudste fase heeft geen enkele relatie met de huidige kelders. De negatieve kwart cirkelvormige hoeken zoals zichtbaar op een cartografische bron uit 1740 waren een aanpassing van de reeds aanwezige rechthoekige kelder, waarbij ook verschillende openingen in de loop van de geschiedenis werden gedicht bij het aanpassen van de ruimte ter hoogte van de gracht. Onder de bakstenen vloer werd onmiddellijk de eolische leem aangetroffen. Er werd één dumpplaats aangesneden met materiaal uit de laat 19de, vroeg 20ste eeuw. Dit materiaal is van de inwoners en betreft zowel tafelservies als keukenvormen. Hoewel er duidelijk sprake is van stilistische sets, is er geen sprake van overdreven rijkdom. De aangetroffen flessen wijzen op de consumptie van wijn, medicinaal water uit Hongarije en sterke drank. Sommige flesjes kunnen wijzen op parfum of medicatie.

Bibliografie

ANTROP M., VAN EETVELDE V., JANSENS J., MARTENS I. & VAN DAMME S. 2002. Traditionele Landschappen Vlaanderen – overzicht. Gent: Universiteit Gent.

AUGUSTIN S. & DRIESEN P. 2020. Rapport 836: Ontwikkeling van een woonzorgcentrum, een dagcentrum en assistentiewoningen te Heers. Tongeren: ARON bvba.

BAEYENS L. 1958: Toelichtingen bij de bodemkaart van België. Kaartblad 106W Heers, Leuven.

BINK M. 2017. Heers-Groeneschild, Optimalisatie overstort (20.508). Amsterdam: VUHbs archeologie.

CASSIMAN A. In opmaak. Kasteel Heers, Bouwhistorisch onderzoek: CASBO GCV, Oudenaarde

DE KETELAERE S., DE RIJCK A. & STEENHOUDT M. 2017. Archeologienota Heers, Steenweg. Gent: BAAC Vlaanderen bvba.

DE MAEGD C. 2003. Het kasteeldomein van Heers: een boeiend monument. In: Monumenten & Landschappen 22/5 p. 4-24, Brussel.

DOUCET A. , FENUCCI L. & DECRAMER W. 2021. Nota: Heers – Salvialaan. Sint-Truiden: Group van Vooren Terra Engineering & Consultancy.

GOOSENS E. zd: Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 33 Sint-Truiden, Leuven.

VAN DE STAAY I. & WESEMAEL E. 2021. Rapport 2013: Archeologienota Heers, Bovelingenstraat. Uitvoer van erosiebestrijdende maatregelen. Tongeren:ARON bvba.

VANDER GINST V. 2023. Archeorapport 575 Eindverslag: Kasteelsite Heers: opgraving aan de tiendenschuur en de stallingen. Tienen: Studiebureau Archeologie bv

VAN LANCKER S. 2023. Archeologienota Steenweg te Heers (Limburg). Gent: ADEDE bv.

VAN MIERLO T. 2018. Steenweg 93, Heers, Een archeologienota. Brugge: Vlaams Erfgoed Centrum.

YPERMAN W. & VANDER GINST V. 2025. Archeorapport 602 Eindverslag: De archeologische opgraving in het Kasteel van Heers. Tienen: Studiebureau Archeologie bv

Bijlage

